Marfat.com

Marfat.com

ارمغانِ حجاز

اقبال

Marfat.com

جملہ حقوق بحقِ جاوید اقبال خلف الصدق علّامہ ڈاکٹر سر محمد اقبال علیہ الرحمۃ محفوظ ہیں

طبعِ اول ۔ نومبر ۱۹۳۸ء — پانچ ہزار

طبعِ دوم ۔ اگست ۱۹۴۴ء — دو ہزار

زیر نگرانی چودھری محمد حسین ایم ۔ اے

حضورِ حق

خوش آں راہی کہ سامانے نگیرد
دلِ او پندِ یاراں کم پذیرد
بہ آہے سوزناکش سینہ بکشاے
زیک آہش غمِ صد سالہ میرد

Marfat.com

Marfat.com

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

حضورِ حق

ا

دلِ ما بیدلاں بردند و رفتند
مثالِ شعلہ افسردند و رفتند
بیا یک لحظہ با عاماں درآمیز
کہ خاصاں بادہ ہا خوردند و رفتند!

Marfat.com

سخن ہا رفت از بود و نبودم
من از خجلت لبِ خود کم کشودم
سجودِ زندہ مرداں می شناسی
عیارِ کارِ من گیر از سجودم!

دلِ من در کشادِ چون و چنداست
نگاہش از مہ و پروین بلنداست
بدہ ویرانۂ در دوزخ او را
کہ ایں کافر بسے خلوت پسنداست!

Marfat.com

○

چه شوره است این که در آب و گِل افتاد
ز یک دل عشق را صد مشکل افتاد
قرارِ یک نفس بر من حرام است
بمن رحمے که کارم با دل افتاد!

○

جهاں از خود برون آوردهٔ کیست؟
جمالش جلوهٔ بے پردهٔ کیست؟
مرا گوئی که از شیطاں حذر کن
بگو با من که او پروردهٔ کیست؟

۲

دلِ بے قیدِ من در پیچ و تابیست

نصیبِ من عتابے یا خطابیست؟

دلِ ابلیس ہم نتوانم آزرد

گناہِ گاہ گاہِ من صوابیست

○

صَبَنْتِ الکاسَ عنّا امَّ عَمْرٍو

وکانَ الکاسُ مجراھا الیمیناْ

اگر این است رسمِ دوستداری

بدیوارِ حرم زن جام و مینا

○ اشارات: صبنت الکاس الخ۔ یہ شعر عمرو ابن کلثوم کا ہے جو زمانہ جاہلیت کے شعرا میں سے تھا۔

شاعر اپنی معشوقہ ام عمرو کی ناانصافی کی شکایت کرتے ہوئے کہتا ہے کہ تو نے ہمیں پیالہ شراب سے محروم کر دیا حالانکہ باری دائیں طرف بیٹھنے والوں کی تھی۔

Marfat.com

○

بخود پیچیدگاں دردل اسیرند
ہمہ درد اند و درماں ناپذیرند
سجود از ما چہ میخواہی کہ شاہاں
خراجے از دہِ ویراں نہ گیرند

○

روم راہے کہ اورا منزلے نیست
ازاں تخمے کہ ریزم حاصلے نیست
من از غم ہا نمی ترسم ولیکن
مدہ آں غم کہ شایانِ دلے نیست

Marfat.com

○

مےِ من از تنک جاماں نگہ دار
شراب پختہ از خاماں نگہ دار
شرر از نیستانے دور تر بہ
بخاصاں بخش و از عاماں نگہ دار!

○

ترا این کشمکش اندر طلب نیست
ترا این درد و داغ و تاب و تب نیست
ازاں از لامکاں بگریختم من
کہ آں جا نالہ ہائے نیم شب نیست

Marfat.com

○

زمن ہنگامہ دہ ایں جہاں را
دگرگوں کن زمین و آسماں را
ز خاکِ ما دگر آدم برانگیز
بکُش ایں بندۂ سود و زیاں را

○

جہانے تیرہ تر با آفتابے
صوابِ او سراپا ناصوابے
ندانم تا کجا ویرانہ را
دہی از خونِ آدم رنگ و آبے

Marfat.com

○

غلامم جز رضائے تو نجویم
جز آں راہے کہ فرمودی نپویم
و لیکن گر بہ ایں ناداں بگوئی
خرے را اسبِ تازی گو، نہ گویم!

۳

دلے در سینہ دارم بے سرورے
نہ سوزے در کفِ خاکم نہ نورے
بگیر از من کہ برمن بارِ دوش است
ثوابِ ایں نمازِ بے حضورے!

Marfat.com

چہ گویم قصۂ دین و وطن را
کہ نتواں فاش گفتن ایں سخن را
مرنج از من کہ از بے مہریٔ تو
بنا کردم ہماں دیرِ کہن را

مسلمانے کہ در بندِ فرنگ است
دلش در دستِ او آساں نیاید
ز سیمائے کہ سودم بر درِ غیر
سجودے بوذر(رض) و سلماں(رض) نیاید

○

نخواہم ایں جہان و آں جہاں را
مرا ایں بس کہ دانم رمزِ جاں را
سجودے دہ کہ از سوز و سُرورش
بوجد آرم زمین و آسماں را

○

چہ میخواہی ازیں مردِ تن آسائے
بہر بادے کہ آمد رفتم از جائے
سحر جاوید را در سجدہ دیدم
بہ صبحش چہرۂ شامم بیارائے

Marfat.com

۴

بہ آں قوم از تو می خواہم کشادے
فقیہش بے یقینے، کم سوادے
بسے نا دیدنی را دیدہ ام من
مرا اے کاشکے مادر نہ زادے[ؔ]

○

نگاہِ تو عتاب آلود تا چند
بتانِ حاضر و موجود تا چند
دریں بتخانہ اولادِ براہیم
نمک پروردۂ نمرود تا چند!

ؔ اشارات: مرا اے کاشکے الخ۔ یہ مصرع سعدیؒ کا ہے۔

Marfat.com

سرودِ رفتہ باز آید کہ ناید؟
نسیمے از حجاز آید کہ ناید؟
سر آمد روزگارِ ایں فقیرے
دگر دانائے راز آید کہ ناید؟

اگر می آید آں دانائے رازے
بدہ اورا نوائے دل گدازے
ضمیرِ اُمّتاں را می کند پاک
کلیمے یا حکیمے نَے نوازے

○

متاعِ من دلِ درد آشنائے است
نصیبِ من فغانِ نارسائے است
بخاکِ مرقدِ من لالہ خوشتر
کہ ہم خاموش و ہم خونیں نوائے است

۵

دل از دستِ کسے بردن نداند
غم اندر سینہ پروردن نداند
دمِ خود را دمیدی اندراں خاک
کہ غیر از خوردن و مُردن نداند!

Marfat.com

○

دلِ ما از کنارِ ما رمیده
بصورت ماندہ و معنی ندیدہ
زما آں راندۂ درگاہ خوشتر
حق او را دیدہ و ما را شنیدہ

○

نداند جبرئیل ایں ہاے وہو را
کہ نشناسد مقامِ جستجو را!
بپرس از بندۂ بیچارۂ خویش
کہ داند نیش و نوشِ آرزو را!

Marfat.com

○

شبِ این انجمن آراستم من
چو مہ از گردشِ خود کاستم من
حکایت از تغافل ہائے تو رفت
ولیکن از میان برخاستم من

○

چنیں دورِ آسماں کم دیدہ باشد
کہ جبریلِ امیں را دل خراشد
چہ خوش دیرے بنا کردند آنجا
پرستد مومن و کافر تراشد

Marfat.com

۶

عطا کن شورِ رومی، سوزِ خسرو
عطا کن صدق و اخلاصِ سنائیؔ
چناں با بندگی در ساختم من
نہ گیرم گر مرا بخشی خدائی

۷

مسلماں فاقہ مست و ژندہ پوش است
ز کارش جبرئیل اندر خروش است
بیا نقشِ دگر ملّت بہ ریزیم
کہ ایں ملّت جہاں را بارِ دوش است

Marfat.com

○

دگر ملّت کہ کارے پیش گیرد
دگر ملّت کہ نوش از نیش گیرد
نگردد با یکے عالم رضامند
دو عالم را بہ دوشِ خویش گیرد

○

دگر قومے کہ ذکرِ لا الٰہش
برآرد از دلِ شب صبح گاہش
شناسد منزلش را آفتابے
کہ ریگِ کہکشان روبد ز راہش!

Marfat.com

۸

جہانِ تست در دستِ خسے چند
کسانِ او بہ بندِ ناکسے چند
ہنرور در میانِ کارگاہاں
کشد خود را بہ عیشِ کرگسے چند

○

مریدے فاقہ مستے گفت با شیخ
کہ یزداں راز حالِ ما خبر نیست
بہ ما نزدیک تر از شہ رگِ ماست
ولیکن از شکم نزدیک تر نیست!

۹

دگرگوں کشورِ ہندوستان است
دگرگوں آں زمین و آسمان است
مجو از ما نمازِ پنجگانہ
غلاماں را صف آرائی گران است

○

ز محکومی مسلماں خود فروش است
گرفتارِ طلسمِ چشم و گوش است
ز محکومی رگانِ تن چناں سست
کہ ما را شرع و آئیں بار دوش است

Marfat.com

۱۰

یکے اندازہ کن سود و زیاں را
چو جنّت جاودانی کن جہاں را!
نمی بینی کہ ما خاکی نہاداں
چہ خوش آراستیم ایں خاکداں را!

○

تو می دانی حیاتِ جاوداں چیست
نمی دانی کہ مرگِ ناگہاں چیست!
ز اوقاتِ تو یک دم کم نہ گردد
اگر من جاوداں باشم زیاں چیست؟

Marfat.com

۱۱

بہ پایاں چوں رسد ایں عالمِ پیر
شود بے پردہ ہر پوشیدہ تقدیر
مکن رسوا حضورِ خواجہ مارا
حسابِ من ز چشمِ او نہاں گیر

○

بدن وا ماند و جانم در تگ و پوست
سوئے شہرے کہ بطحا در رہِ اوست
تو باش ایں جا و با خاصاں بیامیز
کہ من دارم ہوائے منزلِ دوست

Marfat.com

Marfat.com

حضورِ رسالتؐ

ادب گاہیست زیرِ آسماں از عرش نازک تر
نفس گم کردہ می آید جنیدؒ و بایزیدؒ اینجا

عزّت بخاری

Marfat.com

حضورِ رسالت

۱

"الا یا خیمگی خیمہ فروہل
کہ پیش آہنگ بیروں شُد ز منزل"
خرد از راندنِ محمل فروماند
زمامِ خویش دادم در کفِ دل!

اشارات: الا یا خیمگی الخ۔ منوچہری کا شعر ہے
خیمگی۔ خیمہ نشیں
فروہل۔ چھوڑ دے
پیش آہنگ۔ وہ شخص جو رہنمائی کی غرض سے قافلے کے آگے آگے چلتا ہے

Marfat.com

نگاہے داشتم بر جوہرِ دل
تپیدم آرمیدم در برِ دل
رمیدم از ہوائے قریہ و شہر
بباد دشت واکردم درِ دل!

ندانم دل شہیدِ جلوۂ کیست
نصیبِ او قرارِ یک نفس نیست
بصحرا بردمش افسردہ تر گشت
کنارِ آبجوئے زار بگریست

Marfat.com

مپرس از کاروانِ جلوہ مستاں
ز اسبابِ جہاں برکندہ دستاں
بجانِ شاں ز آوازِ جرس شور
چو از موجِ نسیمے در نیستاں!

با ایں پیری رہِ یثرب گرفتم
نوا خواں از سرورِ عاشقانہ
چو آں مرغے کہ در صحرا سرِ شام
کشاید پر بہ فکرِ آشیانہ

Marfat.com

۲

گناهِ عشق و مستی عام کردند
دلیلِ پختگاں را خام کردند
بآہنگِ حجازی می سرایم
نخستیں بادہ کاندر جام کردند

○

چہ پرسی از مقاماتِ نوایم
ندیماں کم شناسند از کجایم
کشادم رختِ خود را اندریں دشت
کہ اندر خلوتش تنہا سرایم

Marfat.com

۳

سحر با ناقہ گفتم نرم تر رَو
کہ راکب خستہ و بیمار و پیر است
قدم مستانہ زد چنداں کہ گوئی
بپایش ریگِ ایں صحرا حریر است!

○

مہارا ے سارباں اور انشاید
کہ جانِ اُو چو جانِ ما بصیر است
من از موجِ خرامش می شناسم
چو من اندر طلسمِ دل اسیر است

Marfat.com

○

نمِ اشک است در چشمِ سیاہش
دلم سوزد ز آہِ صبحگاہش
ہماں مے کو ضمیرم را بر افروخت
پیاپے ریزد از موجِ نگاہش!

۴

چہ خوش صحرا کہ در وے کارواں ہا
درودے خواند و محمل براند
بہ ریگِ گرمِ او آور سجودے
جبیں را سوز تا داغے بماند!

Marfat.com

○

چہ خوش صحرا کہ شامش صبح خند است
شبش کوتاہ و روزِ او بلند است
قدم اے راہرو آہستہ تر نہ
چو ما ہر ذرّہ او دردمند است

۵

امیرِ کارواں! آں اعجمیؔ کیست؟
سرودِ او بآہنگِ عرب نیست
زند آں نغمہ کز سیرابیٔ او
خنک دل در بیابانے تواں زیست!

ؔ اشارات: اعجمی، عجم کا رہنے والا، غیر عرب

Marfat.com

مقامِ عشق و مستی منزلِ اوست
چہ آتش ہا کہ در آب و گلِ اوست
نوائے او بہ ہر دل سازگار است
کہ در ہر سینہ قاشے از دلِ اوست

۶

غمِ پنہاں کہ بے گفتن عیان است
چو آید بر زباں یک داستان است
رہے پُر پیچ و راہی خستہ و زار
چراغش مُردہ و شب درمیان است

○

به راغاں لاله رُست از نوبهاراں
بصحرا خیمه گستردند یاراں
مرا تنها نشستن خوشتر آید
کنارِ آبجوئے کوهساراں

ے

گهے شعرِ عراقی را بخوانم
گهے جامی زند آتش بجانم
ندانم گرچه آهنگِ عرب را
شریکِ نغمه هائے ساربانم

Marfat.com

○

غمِ راہی نشاط آمیز تر کن
فغانش را جنوں انگیز تر کن
بگیر اے سارباں راہِ درازے
مرا سوزِ جدائی تیز تر کن!

۸

بیا اے ہم نفس باہم بنالیم
من و تو کشتۂ شانِ جمالیم
دو حرفے بر مرادِ دل بگوئیم
بپائے خواجہ چشماں را بمالیم!

Marfat.com

○

حکیماں را بہا کمتر نہادند
بناداں جلوۂ مستانہ دادند
چہ خوش بختے، چہ خرّم روزگارے
درِ سلطاں بہ درویشے کشادند!

○

جہانِ چار سُو اندر برِ من
ہوائے لامکاں اندر سرِ من
چو بگذشتم ازیں بامِ بلندے
چو گرد افتاد پرواز از پرِ من

Marfat.com

درین وادی زمانی جاودانی
زخاکش بے صور روید معانی!
حکیماں با کلیماں دوش بردوش
کہ اینجا کس نگوید لن ترانی!

۹

مسلماں آں فقیرِ کج کلاہے
رمید از سینۂ او سوزِ آہے
دلش نالد! چرا نالد؟ نداند
نگاہے یا رسول اللہ نگاہے!

Marfat.com

تب و تابِ دِل از سوزِ غمِ تست
نوائے من ز تاثیرِ دمِ تست
بنالم زانکه اندر کشورِ ہند
ندیدم بندۂ کو محرمِ تست

شبِ ہندی غلاماں را سحر نیست
بایں خاک آفتابے را گذر نیست!
بما کن گوشۂ چشمے که در شرق
مسلمانے ز ما بیچاره تر نیست!

Marfat.com

○

چہ گویم زاں فقیرے دردمندے
مسلمانے بہ گوہر ارجمندے
خدا ایں سخت جاں را یار بادا
کہ افتادست از بامِ بلندے!

○

چساں احوالِ او را بر لب آرم
تو می بینی نہان و آشکارم
زِ رُودادِ دو صد سالش ہمیں بس
کہ دل چوں کُندۂ قصّاب دارم!

Marfat.com

○

ہنوز ایں چرخِ نیلی کج خرام است
ہنوز ایں کارواں دور از مقام است
زکارِ بے نظامِ او چہ گویم
تو می دانی کہ ملّت بے امام است

○

نماند آں تاب و تب در خونِ نابش
نروید لالہ از کشتِ خرابش
نیامِ او تہی چوں کیسۂ او
بطاقِ خانۂ ویراں کتابش!

Marfat.com

○

دلِ خود را اسیرِ رنگ و بو کرد
تہی از ذوق و شوق و آرزو کرد
صفیرِ شاہبازاں کم شناسد
کہ گوشش باطنینِ پشّہ خو کرد

○

بروئے او درِ دل ناکشادہ
خودی اندر کفِ خاکش نزادہ
ضمیرِ او تہی از بانگِ تکبیر
حریمِ ذکرِ او از پا فتادہ

Marfat.com

○

گریباں چاک و بے فکرِ رفوزیست
نمیدانم چساں بے آرزو زیست
نصیبِ اوست مرگِ ناتمامے
مسلمانے کہ بے اللہ ھُو زیست!

○

خنک آں دہ کہ مسکین و اسیر است
فقیر و غیرتِ او دیر میر است
بروے او درِ میخانہ بستند
دریں کشور مسلماں تشنہ میر است

○

دگر پاکیزه کن آب و گلِ او
جہانے آفریں اندر دلِ او
ہوا نیز و بدامانش دو صد چاک
بہ بندیش از چراغِ بسملِ او

○

عروسِ زندگی در خلوتش غیر
کہ دارد در مقامِ نیستی سیر
گنہگار یست پیش از مرگ در قبر
نکیرش از کلیسا منکر از دیر!

Marfat.com

○

بچشمِ او نه نورو نے سرور است
نه دل در سینهٔ او ناصبور است
خدا آں اُمّتے را یار بادا
که مرگِ او ز جانِ بے حضور است!

○

مسلمان زاده و نامحرمِ مرگ!
ز بیمِ مرگ لرزاں تا دمِ مرگ!
دلے در سینهٔ چاکش ندیدم
دمِ بگسستهٔ بود و غمِ مرگ!

Marfat.com

ملوکیّت سراپا شیشہ بازی است
از و ایمن نہ رومی نے حجازی است
حضورِ تو غمِ یاراں بگویم
باُمّیدے کہ وقتِ دل نوازی است!

تنِ مردِ مسلماں پایدار است
بنائے پیکرِ او استوار است
طبیبِ نکتہ رس دید از نگاہش
خودی اندر وجودش رعشہ دار است!

Marfat.com

مسلمان شرمسار از بے کلاہی است
کہ دینش مُرد و فقرش خانقاہی است
تو دانی در جہان میراثِ ما چیست
گلیمے از قماشِ پادشاہی است!

مپرس از من کہ احوالش چسان است
زمینش بدگہر چوں آسمان است
برآں مُرغے کہ پروردی بانجیر
تلاشِ دانہ در صحرا گران است

Marfat.com

○

بچشمش وانمودم زندگی را
کشودم نکتۂ فرداؤدی را
تواں اسرارِ جاں را فاش تر گفت
بدہ نطقِ عرب ایں اعجمی را!

○

مسلماں گرچہ بے خیل و سپاہے است
ضمیرِ او ضمیرِ پادشاہے است
اگر او را مقامش باز بخشند
جمالِ او جلالِ بے پناہے است!

Marfat.com

○

متاعِ شیخ اساطیرِ کہن بود
حدیثِ او ہمہ تخمین و ظن بود
ہنوز اسلامِ او زنّار دار است
حرم چوں دَیر بود او برہمن بود!

○

دگرگوں کرد لادینی جہاں را
ز آثارِ بدن گفتند جاں را
ازاں فقرے کہ با صدّیقؓ دادی
بشورے آور ایں آسودہ جاں را

Marfat.com

○

حرم از دیر گیرد رنگ و بوئے
بتِ ما پیرکِ ژولیدہ موئے
نیابی در برِ ما تیرہ بختاں
دلے روشن ز نورِ آرزوئے!

○

فقیراں تا بمسجد صف کشیدند
گریبانِ شہنشاہاں دریدند
چو آں آتش درونِ سینہ افسرد
مسلماناں بدرگاہاں خزیدند!

Marfat.com

○

مسلماناں بخویشاں در ستیزند
بجز نقشِ دوئی بر دل نہ ریزند
بنالند ار کسے خشتے بگیرد
ازاں مسجد کہ خود از وے گریزند!

○

جبیں را پیشِ غیر اللہ سُودیم
چو گبراں در حضورِ او سرُودیم
نہ نالم از کسے، می نالم از خویش
کہ ما شایانِ شانِ تو نبودیم

Marfat.com

○

بدستِ میکشاں خالی ایاغ است
کہ ساقی را بہ بزمِ من فراغ است
نگہ دارم درونِ سینہ آہے
کہ اصلِ او ز دُودِ آں چراغ است!

○

سبوئے خانقاہاں خالی از مے
کند مکتب رہِ طے کردہ را طے
ز بزمِ شاعراں افسردہ رفتم
نوا ہا مُردہ بیروں افتد از نے!

○

مسلمانم غریبِ ہر دیارم

کہ با ایں خاکداں کارے ندارم

باایں بے طاقتی در پیچ و تابم

کہ من دیگر بغیر اللہ دچارم

○

بآں بالے کہ بخشیدی پریدم

بسوزِ نغمہ ہائے خود تپیدم

مسلمانے کہ مرگ از وے بلرزد

جہاں گردیدم و اُورا ندیدم!

○

شبے پیشِ خدا بگریستم زار
مسلمانان چرا زارند و خوارند
ندا آمد نمی‌دانی کہ ایں قوم
دلے دارند و محبوبے ندارند!

○

نگویم از فروفالے کہ بگذشت
چہ سود از شرحِ احوالے کہ بگذشت
چراغے داشتم در سینۂ خویش
فسرد اندر دو صد سالے کہ بگذشت!

Marfat.com

○

نگہبانِ حرم معمارِ دیر است
یقینش مرده و چشمش بغیر است
ز اندازِ نگاهِ او توان دید
که نومید از همه اسبابِ خیر است

○

زسوزِ این فقیرِ ره نشینی
بده او را ضمیرِ آتشینی!
دلش را روشن و پاینده گردان
ز امیدی که زاید از یقینی!

Marfat.com

○

گہے افتم گہے مستانہ خیزم
چہ خوں بے تیغ و شمشیرے بریزم
نگاہِ التفاتے بر سرِ بام
کہ من با عصرِ خویش اندر ستیزم!

○

مرا تنہائی و آہ و فغاں بہ
سوئے یثرب سفر بے کارواں بہ
کجا مکتب، کجا میخانۂ شوق
تو خود فرما مرا ایں بہ کہ آں بہ!

Marfat.com

○

پریدم در فضائے دلپذیرش
پرم تر گشت از ابرِ مطیرش
حرم تا در ضمیرِ من فرو رفت
سرودم آنچہ بود اندر ضمیرش!

○

بآں رازے کہ گفتم، پے نبردند
ز شاخِ نخلِ من خرما نخوردند
من اے میرِ اُمم داد از تو خواہم
مرا یاراں غزلخوانے شمردند

Marfat.com

○

نہ شعر ست اینکہ بر وے دل نہادم
گرہ از رشتۂ معنی کشادم
بامیدے کہ اکسیرے زند عشق
مسِ این مفلساں را تاب دادم

○

تو گفتی از حیاتِ جاوداں گوے
بگوشِ مُردۂ پیغامِ جاں گوے
ولے گویند ایں ناحق شناساں
کہ تاریخِ وفاتِ ایں و آں گوے!

Marfat.com

○

تخم از درد نہاں زعفرانی
نزاد خوں ز چشم ارغوانی
سخن اندر گلوئے من گرہ بست
تو احوال مرا ناگفتہ دانی

○

زبانِ ما غریباں از نگاہیست
حدیث دردمنداں اشک و آہیست
کشادم چشم و بربستم لبِ خویش
سخن اندر طریقِ ما گناہیست!

Marfat.com

○

خودی دادم زخود نامحرمے را
کشادم در گلِ او زمزمے را
بدہ آں نالۂ گرمے کہ از وے
بسوزم جز غمِ دیں ہر غمے را!

○

درونِ ما بجز دُودِ نفس نیست
بجز دستِ تو ما را دسترس نیست
دگر افسانۂ غم با کہ گوییم
کہ اندر سینہ ہا غیر از تو کس نیست

○

غریبے دردمندے نَے نوازے
زسوزِ نغمۂ خود در گدازے
تو می دانی چہ می جوید چہ خواہد
دلے از ہر دو عالم بے نیازے!

○

نم و رنگ از دمِ بادے نجوییم
زفیضِ آفتابِ تو بروییم
نگاہم از مہ و پرویں بلند است
سخن را بر مزاجِ کس نگوییم

○

درآں دریا کہ اورا ساحلے نیست
دلیلِ عاشقاں غیر از دلے نیست
تو فرمودی رہِ بطحا گرفتیم
وگرنہ جز تو مارا منزلے نیست!

○

مراں از در کہ مشتاقِ حضوریم
ازاں درد ے کہ دادی ناصبوریم
بفرما ہر چہ می خواہی بجز صبر
کہ ما از وے دو صد فرسنگ دوریم!

اشارات : بطحا ، مکہ معظمہ

○

بہ افرنگی بتاں دل باختم من
ز تابِ دیریاں بگداختم من
چناں از خویشتن بیگانہ بودم
چو دیدم خویش را نشناختم من!

○

مے از میخانۂ مغرب چشیدم
بجانِ من کہ دردِ سر خریدم
نشستم با نکویانِ فرنگی
ازاں بے سوزتر روزے ندیدم!

○

فقیرم از تو خواہم ہر چہ خواہم
دلِ کوہے خراش از برگِ کاہم
مرا درسِ حکیماں دردِ سر داد
کہ من پروردۂ فیضِ نگاہم!

○

نہ با مُلّا نہ با صوفی نشینم
تو میدانی کہ من آنم نہ اینم
نویس "اَللہ" بر لوحِ دلِ من
کہ ہم خود را ہم او را فاش بینم

Marfat.com

دلِ مُلّا گرفتارِ غمے نیست
نگاہے ہست در چشمش نمے نیست
ازاں بگریختم از مکتبِ او
کہ در ریگِ حجازش زمزمے نیست!

سرِ منبر کلامش نیشدار است
کہ او را صد کتاب اندر کنار است
حضورِ تو من از خجلت نگفتم
ز خود پنہان و بر ما آشکار است

Marfat.com

○

دلِ صاحبدلاں او بردیا من؟
پیامِ شوق او آوردیا من؟
من و مُلّا ز کیشِ دین و تیریم
بفر ما بر ہدف او خوردیا من؟

○

غریبم درمیانِ محفلِ خویش
تو خود گو با کہ گویم مشکلِ خویش
ازاں ترسم کہ پنہانم شود فاش
غمِ خود را نگویم با دلِ خویش!

Marfat.com

○

دلِ خود را بدستِ کس ندادم
گره از روئے کارِ خود کشادم
بغیر اللہ کردم تکیہ یک بار
دو صد بار از مقامِ خود فتادم

○

ہماں سوزِ جنوں اندر سرِ من
ہماں ہنگامہ ہا اندر برِ من
ہنوز از جوشِ طوفانے کہ بگذشت
نیاسود است موجِ گوہرِ من

Marfat.com

○

هنوز این خاک دارائے شرر ہست
هنوز این سینه را آهِ سحر ہست
تجلّی ریز بر چشمم که بینی
بایں پیری مرا تابِ نظر ہست!

○

نگاهم زانچه بینم بے نیاز است
دل از سوزِ درونم در گداز است
من و این عصرِ بے اخلاص و بے سوز!
بگو با من که آخر این چه راز است؟

Marfat.com

مرا در عصرِ بی سوز آفریدند
بخاکم جانِ پرشوری دمیدند
چو نخ در گردنِ من زندگانی
تو گوئی بر سرِ دارم کشیدند!

نگیرد لاله و گل رنگ و بویم
درونِ سینه ام مرد آرزویم
غمِ پنہاں بحرف اندر نگنجد
اگر گنجد چہ گویم باکہ گویم!

Marfat.com

○

من اندر مشرق و مغرب غریبم
که از یارانِ محرم بے نصیبم
غمِ خود را بگویم با دلِ خویش
چه معصومانه غربت را فریبم!

○

طلسمِ علمِ حاضر را شکستم
ربودم دانه و دامش گسستم
خدا داند که مانندِ براہیم
به نارِ او چه بے پروا نشستم!

Marfat.com

بچشمِ من نگہ آوردۂ تست
فروغِ لا اِلٰہ آوردۂ تست
دوچارم کن بہ صبحِ مَن رآنِی
شبم را تابِ مہ آوردۂ تست!

چو خود را در کنارِ خود کشیدم
بہ نورِ تو مقامِ خویش دیدم!
دریں دیر از نوائے صبحگاہی
جہانِ عشق و مستی آفریدم!

اشارات: من رآنی، تلمیح ہے حدیث مشہور "من رآنی فقد رأ اللہ"
کی طرف یعنی جس نے مجھے دیکھا خدا کو دیکھا۔

Marfat.com

دریں عالم بہشتِ خرّمے ہست
بشاخ اوز اشکِ من نمے ہست
نصیبِ او ہنوز آں ہاو ہو نیست
کہ او در انتظارِ آدمے ہست

بدہ او را جوانِ پاکبازے
سرورش از شرابِ خانہ سازے
قوی بازوئے او مانندِ حیدرؓ
دلِ او از دو گیتی بے نیازے

Marfat.com

بیا ساقی بگرداں جامِ مے را
زِ مے سوزندہ تر کن سوزِ نے را
دگر آں دل بنہ در سینۂ من
کہ پیچم پنجۂ کاؤس و کے را!

جہاں از عشق و عشق از سینۂ تست
سرورش از مئے دیرینۂ تست
جز ایں چیزے نمیدانم ز جبریل
کہ او یک جوہر از آئینۂ تست!

Marfat.com

مرا این سوز از فیضِ دمِ تست
بتاکم موجِ مے از زمزمِ تست
خجل ملکِ جم از درویشیِ من
کہ دل در سینۂ من محرمِ تست!

درین بتخانہ دل باکس نہ بستم
ولیکن از مقامِ خود گسستم
زمن امروز می خواہد سجودے
خداوندے کہ دی او را شکستم!

○

دمید آں لالہ از مشتِ غبارم
کہ خونش می تراود از کنارم
قبولش کن زراہِ دل نوازی
کہ من غیر از دلے چیزے ندارم!

○

حضورِ ملّتِ بیضا تپیدم
نوائے دلگدازے آفریدم
ادب گوید سخن را مختصر گوے
تپیدم، آفریدم، آرمیدم!

Marfat.com

بصدقِ فطرتِ رندانۂ من
بسوزِ آہِ بیتابانۂ من
بدہ آں خاک را ابرِ بہارے
کہ در آغوش گیرد دانۂ من!

دلے برکف نہادم، دلبرے نیست
متاعے داشتم، غارت گرے نیست
درونِ سینۂ من منزلے گیر
مسلمانے ز من تنہا ترے نیست!

Marfat.com

○

چو رومی در حرم دادم اذاں من
ازو آموختم اسرارِ جاں من
بہ دورِ فتنۂ عصرِ کہن او
بہ دورِ فتنۂ عصرِ رواں من!

○

گلستانے ز خاکِ من برانگیز
نمِ چشمم بخونِ لالہ آمیز
اگر شایاں نیم تیغِ علیؓ را
نگاہے دہ چو شمشیرِ علیؓ تیز!

○

مسلماں تا بساحل آرمید است
خجل از بحر و از خود نا امید است
جز ایں مردِ فقیرے دردمندے
جراحت ہائے پنہانش کہ دید است؟

○

کہ گفت او را کہ آید بوئے یارے؟
کہ داد او را امیدِ نوبہارے؟
چو آں سوزِ کہن رفت از دمِ او
کہ زد بر نیستانِ او شرارے؟

Marfat.com

○

ز بحرِ خود بجوئے من گہر دہ
متاعِ من بکوہ و دشتؔ و دَر دہ
دلم نکشود ازاں طوفاں کہ دادی
مرا شورے ز طوفانے دگر دہ!

○

بجلوت نَے نوازی ہائے من بیں
بخلوت خود گدازی ہائے من بیں
گرفتم نکتۂ فقر از نیاگاں
ز سلطاں بے نیازی ہائے من بیں!

بہر حالے کہ بودم خوش سرودم
نقاب از روئے ہر معنی کشودم
مپرس از اضطرابِ من کہ با دوست
دمے بودم دمے دیگر نبودم!

شریکِ درد و سوزِ لالہ بودم
ضمیرِ زندگی را وا نمودم
ندانم با کہ گفتم نکتۂ شوق
کہ تنہا بودم و تنہا سرودم

بنورِ تو بر افروزم نگه را
کہ بینم اندرونِ مہر و مہ را
چو می گویم مسلمانم، بلرزم
کہ دانم مشکلاتِ لا الٰہ را

بکوئے تو گداز یک نوا بس
مرا این ابتدا این انتہا بس
خرابِ جرأتِ آں رندِ پاکم
خدا را گفت ما را مصطفیٰ بس!

Marfat.com

۱۲

ز شوق آموختم آں ہاؤ ہوئے
کہ از سنگے کشاید آبجوئے
ہمیں یک آرزو دارم کہ جاوید
ز عشقِ تو بگیرد رنگ و بوئے

○

یکے بنگر فرنگی کج کلاہاں
تو گوئی آفتا بانند ماہاں
جوانِ سادۂ من گرم خون است
نگہدارش ازیں کافر نگاہاں

Marfat.com

بده دستے ز پا افتادگاں را
بہ غیر اللہ دل نا دادگاں را
ازاں آتش کہ جانِ من بر افروخت
نصیبے دہ مسلماں زادگاں را

۱۳

تو ہم آں مے بگیر از ساغرِ دوست
کہ باشی تا ابد اندر برِ دوست
سجودے نیست اے عبدالعزیز ایں
بروبم از مژہ خاکِ درِ دوست

Marfat.com

○

تو سلطانِ حجازی من فقیرم
ولے در کشورِ معنی امیرم
جہانے کو ز تخمِ لا الٰہ رست
بیا بنگر بآغوشِ ضمیرم

○

سراپا دردِ درماں ناپذیرم
نہ پنداری زبون و زار و پیرم
ہنوزم در کمانے میتواں راند
ز کیشِ ملّتے افتادہ تیرم!

Marfat.com

○

بیا باہم درآویزیم و رقصیم
زگیتی دل برانگیزیم و رقصیم
یکے اندر حریم کوچۂ دوست
زچشماں اشکِ خوں ریزیم و رقصیم

○

ترا اندر بیاباں نے مقام است
کہ شامش چوں سحر آئینہ فام است
بہر جائے کہ خواہی خیمہ گستر
طناب از دیگراں جستن حرام است

Marfat.com

مسلمانیم و آزاد از مکانیم
بروں از حلقۂ نہ آسمانیم
بما آموختند آں سجدہ کز وے
بہائے ہر خداوندے بدانیم

زافرنگی صنم بیگانہ تر شو
کہ پیمانش نمی ارزد بیک جو
نگاہے وام کن از چشمِ فاروق
قدم بیباک نہ در عالمِ نو!

Marfat.com

حضورِ ملّت

مجو از من کلامِ عارفانه
که من دارم سرشتِ عاشقانه
سرشکِ لاله گوں را اندریں باغ
بیفشانم چو شبنم دانه دانه!

Marfat.com

Marfat.com

حضورِ ملّت

۱

بحق دل بند و راہِ مصطفیٰ رو

بمنزل کوش مانندِ مہِ نو
دریں نیلی فضا ہر دم فزوں شو
مقامِ خویش اگر خواہی دریں دیر
بحق دل بند و راہِ مصطفیٰ رو!

Marfat.com

چو موج از بحرِ خود بالیده ام من
بخود مثلِ گہر پیچیده ام من
ازاں نمرود با من سرگران است
به تعمیرِ حرم کوشیده ام من

بیا ساقی بگرداں ساتگیں را
بیفشاں بر دو گیتی آستیں را
حقیقت را به رندے فاش کردند
که مُلّا کم شناسد رمزِ دیں را

○

بیا ساقی نقاب از رخ برافگن
چکید از چشمِ من خونِ دلِ من
بہ آں لحنے کہ نے شرقی نہ غربی است
نوائے از مقامِ لَاتَخَفْ زن

○

بروں از سینہ کش تکبیرِ خود را
بخاکِ خویش زن اکسیرِ خود را
خودی را گیر و محکم گیر و خوش زی
مدہ در دستِ کس تقدیرِ خود را

اشارات: لَاتَخَفْ، تلمیح آیۂ قرآنی، لَاتَخَفْ اِنَّکَ اَنْتَ الْاَعْلٰی

Marfat.com

○

مسلماں از خودی مردِ تمام است
بخاکش تا خودی میرد غلام است
اگر خود را متاعِ خویش دانی
نگہ را جز بخود بستن حرام است

○

مسلماناں کہ خود را فاش دیدند
بہر دریا چو گوہر آرمیدند
اگر از خود رمیدند اندریں دیر
بجانِ تو کہ مرگِ خود خریدند

Marfat.com

○

کشودم پردہ را از روئے تقدیر
مشو نومید و راہِ مصطفیٰ گیر
اگر باور نداری آنچہ گفتم
ز دیں بگریز و مرگِ کافرے میر!

○

بہ تُرکاں بستہ درہا را کشادند
بنائے مصریاں محکم نہادند
تو ہم دستے بدامانِ خودی زن
کہ بے او ملک و دیں کس را ندادند!

هر آں قومے کہ می ریزد بہارش
نسازد جز بہ بوہائے رمیدہ
ز خاکش لالہ می روید و لیکن
قبائے دارد از رنگِ پریدہ

خدا آں ملّتے را سروری داد
کہ تقدیرش بدستِ خویش بنوشت
بہ آں ملّت سروکارے ندارد
کہ دہقانش برائے دیگراں کشت

Marfat.com

زرازی حکمتِ قرآن بیاموز
چراغے از چراغِ او بر افروز
ولے این نکتہ را از من فراگیر
کہ نتواں زیستن بے مستی و سوز

۲

خودی

کسے کو بر خودی زد لَا اِلٰہ را
ز خاکِ مردہ رویاند نگہ را
مدہ از دست دامانِ چنیں مرد
کہ دیدم در کمندش مہر و مہ را

تو اے نادان دِلِ آگاہ دریاب
بخود مثلِ نیاگاں راہ دریاب
چساں مومن کند پوشیدہ را فاش
ز لَا مَوْجُوْدَ اِلَّا اللہ دریاب

دِلِ تو داغِ پنہانے ندارد
تب و تابِ مسلمانے ندارد
خیابانِ خودی را دادۂ آب
ازاں دریا کہ طوفانے ندارد

Marfat.com

۳۴
انا الحق

انا الحق جز مقامِ کبریا نیست
سزائے او چلیپا ہست یا نیست؟
اگر فردے بگوید سرزنش بہ
اگر قومے بگوید ناروا نیست!

○

بہ آں ملّت انا الحق سازگار است
کہ از خونش نمِ ہر شاخسار است
نہاں اندر جلالِ او جمالے
کہ او را نہ سپہر آئینہ دار است!

Marfat.com

میانِ اُمّتاں والا مقام است
کہ آں اُمّت دو گیتی را امام است
نیاساید ز کارِ آفرینش
کہ خواب و خستگی بر وے حرام است

وجودش شعلہ از سوزِ دروں است
چو خس او را جہانِ چند و چوں است
کند شرحِ انا الحق ہمّتِ او
پئے ہر کُن کہ می گوید یکوں است

○ اشارات: خواب - تلمیح بآیۂ قرآنی: لَا تَاْخُذُہٗ سِنَۃٌ وَّلَا نَوْمٌ ط
خستگی - " " : وَمَا مَسَّنَا مِنْ لُّغُوْبٍ ○

Marfat.com

پرد در وسعتِ گردوں یگانہ
نگاہِ او بہ شاخِ آشیانہ
مہ و انجم گرفتارِ کمندش
بدستِ او ستِ تقدیرِ زمانہ

بباغاں عندلیبے خوش صفیرے
براغاں جرّہ بازے زود گیرے
امیرِ او بسلطانی فقیرے
فقیرِ او بہ درویشی امیرے

Marfat.com

بجامِ نوکہن مے از سبو ریز
فروغِ خویش را بر کاخ و کو ریز
اگر خواہی ثمر از شاخِ منصور
بہ دل لاغالِبَ اِلّا اللہ فروریز

۴

صوفی و مُلّا

گرفتم حضرتِ مُلّا ترش روست
نگاہش مغز را نشناسد از پوست
اگر با این مسلمانی کہ دارم
مرا از کعبہ می راند حقِ اوست

Marfat.com

فرنگی صید بست از کعبہ و دیر
صدا از خانقاہاں رفت "لاغیر"
حکایت پیشِ ملّا باز گفتم
دعا فرمود "یارب عاقبت خیر"!

بہ بندِ صوفی و ملّا اسیری
حیات از حکمتِ قرآں نگیری
بآیاتش ترا کارے جز ایں نیست
کہ از یٰسینِ او آساں بمیری

Marfat.com

○

ز قرآں پیشِ خود آئینہ آویز
دگرگوں گشتۂ از خویش بگریز
ترازوئے بنہ کردارِ خود را
قیامت ہائے پیشیں را برانگیز

○

ز من بر صوفی و ملّا سلامے
کہ پیغامِ خدا گفتند ما را
ولے تاویلِ شاں در حیرت انداخت
خدا و جبرئیل و مصطفےٰ را!

Marfat.com

○

ز دوزخ واعظِ کافر گرے گفت
حدیثے خوشتر از وے کافرے گفت
نداند آں غلام احوالِ خود را
کہ دوزخ را مقامِ دیگرے گفت!

○

مریدے خود شناسے پختہ کارے
بہ پیرے گفت حرفِ نیشدارے
بمرگِ ناتمامے جاں سپردن
گرفتن روزی از خاکِ مزارے!

پسر را گفت پیرے خرقہ بازے
ترا ایں نکتہ باید حرزِ جاں کرد
بہ نمرودانِ ایں دور آشنا باش
ز فیضِ شاں براہیمی تواں کرد!

۵

رومی

بکامِ خود دگر آں کہنہ مے ریز
کہ با جامش نیرزد ملکِ پرویز
ز اشعارِ جلال الدین رومی
بہ دیوارِ حریمِ دل بیاویز

Marfat.com

بگیر از ساغرش آں لالہ رنگے
کہ تاثیرش دہد لعلے بہ سنگے
غزالے را دلِ شیرے بہ بخشد
بشوید داغ از پشتِ پلنگے!

نصیبے بردم از تاب و تبِ او
شبم مانندِ روز از کوکبِ او
غزالے در بیابانِ حرم بیں
کہ ریزد خندۂ شیر از لبِ او

Marfat.com

سراپا درد و سوزِ آشنائی
وصالِ او زبان دانِ جدائی
جمالِ عشق گیرد از نئے او
نصیبے از جلالِ کبریائی

گره از کارِ ایں ناکاره وا کرد
غبارِ رہگذر را کیمیا کرد
نئے آں نے نوازے پاکبازے
مرا با عشق و مستی آشنا کرد

بروے من درِ دل باز کردند
زخاکِ من جہانے ساز کردند
زفیضِ او گرفتم اعتبارے
کہ با من ماہ و انجم ساز کردند

خیالش با مہ و انجم نشیند
نگاہش آں سوئے پرویں بہ بیند
دلِ بیتابِ خود را پیشِ او نہ
دمِ او رعشہ از سیماب چیند

Marfat.com

ز رومی گیر اسرارِ فقیری
کہ آں فقر است محسودِ امیری
حذر زاں فقر و درویشی کہ از وے
رسیدی بر مقامِ سربزیری

خودی تا گشت مہجورِ خدائی
بہ فقر آموخت آدابِ گدائی
ز چشمِ مستِ رومی وام کردم
سرورے از مقامِ کبریائی

Marfat.com

مے روشن ز تاکِ من فرو ریخت
خوشا مردے کہ در دامانم آویخت
نصیب از آتشے دارم کہ اول
سنائی از دلِ رومی برانگیخت

۶

پیامِ فاروقؓ

تو اے بادِ بیاباں از عرب خیز
ز نیلِ مصریاں موجے برانگیز
بگو فاروقؓ را پیغامِ فاروقؓ
کہ خود در فقر و سلطانی بیامیز!

Marfat.com

○

خلافت، فقر با تاج و سریر است
زہے دولت کہ پایاں ناپذیر است
جواں بختا! مدہ از دست ایں فقر
کہ بے او پادشاہی زود میر است!

○

جواں مردے کہ خود را فاش بیند
جہانِ کہنہ را باز آفریند
ہزاراں انجمن اندر طوافش
کہ او با خویشتن خلوت گزیند

Marfat.com

○

بہ روئے عقل و دل بکشائے ہر در
بگیر از پیرِ میخانہ ساغر
دراں کوش از نیازِ سینہ پرور
کہ دامن پاک داری آستیں تر

○

خنک آں ملّتے بر خود رسیدہ
ز دردِ جستجو نا آرمیدہ
درخشد و تہِ ایں نیلگوں چرخ
چو تیغے از میاں بیروں کشیدہ

اشارات: دراں کوش الخ، حضرت امیر خسروؒ کا شعر ہے۔

Marfat.com

○

چہ خوش زد تُرک ملّاحے سرودے
رخِ او احمرے چشمش کبودے
بدریا گر گرہ افتد بہ کارم
بجز طوفاں نمیخواہم کشودے

○

جہانگیری بخاکِ ما سرشتند
امامت در جبینِ ما نوشتند
درونِ خویش بنگر آں جہاں را
کہ تخمش در دلِ فاروقؓ کشتند

Marfat.com

○

کسے کو داند اسرارِ یقیں را
یکے بیں می کند چشمِ دو بیں را
بیامیزند چوں نورِ دو قندیل
میندیش افتراقِ ملک و دیں را

○

مسلمانے کہ خود را امتحاں کرد
غبارِ راہِ خود را آسماں کرد
شرارِ شوق اگر داری نگہدار
کہ با وے آفتابی میتواں کرد

Marfat.com

شعرائے عرب

بگو از من نوا خوانِ عرب را
بہائے کم نہادم لعلِ لب را
ازاں نورے کہ از قرآں گرفتم
سحر کردم صد و سی سالہ شب را

○

بجا نہا آفریدم ہائے و ہو را
کفِ خاکے شمردم کاخ و کو را
شود روزے حریفِ بحرِ پرشور
ز آشوبے کہ دادم آبجو را!

Marfat.com

○

تو ہم بگذار آں صورت نگاری
مجو غیر از ضمیرِ خویش یاری
بباغِ ما برآوردی پروبال
مسلماں را بدہ سوزے کہ داری!

○

بخاکِ ما دلے، در دل غمے ہست
ہنوز ایں کہنہ شاخے را نمے ہست
بہ افسونِ ہنر آں چشمہ بکشاے
درونِ ہر مسلماں زمزمے ہست!

Marfat.com

○

مسلماں بندۂ مولا صفات است

دلِ او سرّے از اسرارِ ذات است

جمالش جز بہ نورِ حق نہ بینی

کہ اصلش در ضمیرِ کائنات است!

○

بدہ با خاکِ او آں سوز و تابے

کہ زاید از شبِ او آفتابے

نوا آں زن کہ از فیضِ تو او را

دگر بخشند ذوقِ انقلابے!

Marfat.com

مسلمانی غمِ دل در خریدن
چو سیماب از تپِ یاران تپیدن
حضورِ ملّت از خود در گذشتن
دگر بانگِ انا الملّت کشیدن

کسے کو فاش دید اسرارِ جاں را
نہ بیند جز بچشمِ خود جہاں را
نوائے آفریں در سینۂ خویش
بہارے میتواں کردن خزاں را

Marfat.com

نگهدار آں چه در آب و گل تست
سرور و سوز و مستی حاصل تست
تهی دیدم سبوئے این و آں را
مے باقی به مینائے دل تست

شب این کوه و دشت سینه تابے
نه در وے مرغکے نے موج آبے
نگردد روشن از قندیل رهباں
تو میدانی که باید آفتابے!

نکو میخواں خطِ سیمائے خود را
بدست آور رگِ فردائے خود را
چو من پا در بیابانِ حرم نہ
کہ بینی اندرو پہنائے خود را

۸

اے فرزندِ صحرا

سحر گاہاں کہ روشن شد در و دشت
صدا زد مرغے از شاخِ نخیلے
فرو ہل خیمہ اے فرزندِ صحرا
کہ نتواں زیست بے ذوقِ رحیلے

Marfat.com

○

عرب را حق دلیلِ کارواں کرد
کہ او با فقرِ خود را امتحاں کرد
اگر فقرِ تہی دستاں غیور است
جہانے را تہ و بالا تواں کرد

○

دراں شب ہا خروشِ صبحِ فرداست
کہ روشن از تجلّی ہائے سیناست
تن و جاں محکم از بادِ در و دشت
طلوعِ اُمّتاں از کوہ و صحراست!

Marfat.com

تو چہ دانی کہ دریں گرد سوارے باشد

دگر آئینِ تسلیم و رضا گیر
طریقِ صدق و اخلاص و وفا گیر
مگو شعرم چنیں است و چناں نیست
جنونِ زیرکے از من فرا گیر

○

چمن ہا زاں جنوں ویرانہ گردد
کہ از ہنگامہ ہا بیگانہ گردد
ازاں ہوئے کہ افگندم دریں شہر
جنوں ماند و لے فرزانہ گردد

Marfat.com

○

نختین لالۂ صبحِ بہارم
پیاپے سوزم از داغے کہ دارم
بچشمِ کم مبیں تنہائیم را
کہ من صد کاروانِ گُل درکنارم

○

پریشانم چو گردِ رہ گذارے
کہ بر دوشِ ہوا گیرد قرارے
خوشا بختے و خرّم روزگارے
کہ بیروں آید از من شہسوارے!

Marfat.com

○

خوش آں قومے پریشاں روزگارے
کہ زاید از ضمیرش پختہ کارے
نمودش سرّے از اسرار غیب است
ز ہر گردے بروں ناید سوارے!

○

بہ بحر خویش چوں موجے تپیدم
تپیدم تا بطوفانے رسیدم
دگر رنگے ازیں خوشتر ندیدم
بخون خویش تصویرش کشیدم!

Marfat.com

نگاہش پر کند خالی سبوہا
دو اندمے بتاکِ آرزوہا
ز طوفانے کہ بخشد رائگانی
حریفِ بحر گردد آبجوہا!

چو برگیرد زمامِ کارواں را
دہد ذوقِ تجلی ہر نہاں را
کند افلاکیاں را آنچناں فاش
تہِ پا می کشد نہ آسماں را

Marfat.com

○

مبارکباد کن آں پاک جاں را
کہ زاید آں امیرِ کارواں را
زآغوشِ چنیں فرخندہ مادر
خجالت می دہم حورِ جناں را!

○

دل اندر سینہ گوید دلبرے ہست
متاعے آفریں غارتگرے ہست
بگوشم آمد از گردوں دمِ مرگ
"شگوفہ چوں فرو ریزد برے ہست"[°]

° اشارات: شگوفہ چوں الخ - یہ مصرع غالباً لطف اللہ آذر کا ہے -

Marfat.com

خلافت و ملوکیت

عرب خود را بہ نورِ مصطفٰے سوخت
چراغِ مردۂ مشرق برافروخت
ولیکن آں خلافت راہ گم کرد
کہ اول مومناں را شاہی آموخت!

○

خلافت بر مقامِ ما گواہی است
حرام است آنچہ بر ما پادشاہی است
ملوکیت ہمہ مکر است و نیرنگ
خلافت حفظِ ناموسِ الٰہی است!

Marfat.com

در افتد با ملوکیت کلیمے
فقیرے بے کلاہے بے گلیمے
گھے باشد کہ بازی ہائے تقدیر
بگیرد کارِ صرصر از نسیمے!

ہنوز اندر جہان آدم غلام است
نظامش خام و کارش ناتمام است
غلامِ فقرِ آن گیتی پناہم
کہ در دینش ملوکیت حرام است

محبت از نگاہش پایدار است
سلوکش عشق و مستی را عیار است
نقاش عبدہٗ آمد و لیکن
جہانِ شوق را پروردگار است

۱۱
ترک عثمانی

بملکِ خویش عثمانی امیر است
دلش آگاہ و چشمِ او بصیر است
نہ پنداری کہ رست از بندِ افرنگ
ہنوز اندر طلسمِ او اسیر است

Marfat.com

○

خنک مرداں کہ سحرِ او شکستند
بہ پیمانِ فرنگی دل نہ بستند
مشو نومید و با خود آشنا باش
کہ مرداں پیش ازیں بودند و ہستند

○

بہ تُرکاں آرزوئے تازہ دادند
بنائے کارِ شاں دیگر نہادند
ولیکن کو مسلمانے کہ بیند
نقاب از روئے تقدیرے کشادند

۱۲

دختران ملت

بهل اے دخترک این دلبری ہا
مسلماں را نہ زیبد کافری ہا
منہ دل بر جمال غازہ پرورد
بیاموز از نگہ غارت گری ہا

○

نگاہ تست شمشیر خداداد
بزخمش جان ما را حق بماداد
دل کامل عیار آں پاک جاں برد
کہ تیغ خویش را آب از حیاداد

○

ضمیرِ عصرِ حاضر بے نقاب است
کشادش در نمودِ رنگ و آب است
جهانتابی ز نورِ حق بیاموز
که او با صد تجلّی در حجاب است!

○

جهاں را محکمی از اُمّهات است
نهادِ شاں امینِ ممکنات است
اگر این نکته را قومے نداند
نظامِ کاروبارش بے ثبات است

Marfat.com

○

مرا داد ایں خرد پرور جنونے
نگاہِ مادرِ پاک اندرونے
ز مکتب چشم و دل نتواں گرفتن
کہ مکتب نیست جز سحر و فسونے!

○

خنک آں ملّتے کز وارداتش
قیامت ہا بہ بیند کائناتش
چہ پیش آید چہ پیش افتاد او را
تواں دید از جبینِ اُمّہاتش

Marfat.com

○

اگر پندے ز درویشے پذیری
ہزار امّت بمیرد تو نہ میری
بتولے باش و پنہاں شو ازیں عصر
کہ در آغوشِ شبیّرے بگیری

○

زشامِ ما برون آور سحر را
بہ قرآں باز خواں اہلِ نظر را
تو میدانی کہ سوزِ قرأتِ تو
دگرگوں کرد تقدیرِ عمرؓ را

○ اشارات: حضرت عمرؓ کے اسلام لانے کے واقعہ کی طرف اشارہ ہے۔

Marfat.com

۱۳
عصرِ حاضر

چہ عصر است ایں کہ دیں فریادئی اوست
ہزاراں بند در آزادئی اوست
زروئے آدمیت رنگ و نم برد
غلط نقشے کہ از بہزادئی اوست

○

نگاہش نقشبندِ کافری ہا
کمالِ صنعتِ او آذری ہا
حذر از حلقۂ بازارگانش
قمار است ایں ہمہ سوداگری ہا!

Marfat.com

جواناں را بد آموز است این عصر
شبِ ابلیس را روز است این عصر
بدامانش مثالِ شعلہ پیچم
کہ بے نور است و بے سوز است این عصر!

مسلماں فقر و سلطانی بہم کرد
ضمیرش باقی و فانی بہم کرد
ولیکن الاماں از عصرِ حاضر
کہ سلطانی بہ شیطانی بہم کرد

چہ گویم رقصِ تو چون است و چون نیست
حشیش است این نشاطِ اندرون نیست!
بہ تقلیدِ فرنگی پائے کوبی
بہ رگہائے تو آں طغیانِ خون نیست!

۱۴

برہمن

درِ صد فتنہ را بر خود کشادی
دو گامے رفتی و از پا فتادی
برہمن از بتاں طاقِ خود آراست
تو قرآں را سرِ طاقے نہادی!

Marfat.com

برہمن را نگویم ہیچ کارہ
کند سنگِ گراں را پارہ پارہ
نیاید جز بہ زورِ دستُ بازو
خدائے را تراشیدن زخارہ!

نگہ دارد برہمن کارِ خود را
نمیگوید بہ کس اسرارِ خود را
بمن گوید کہ از تسبیح بگذر
بدوشِ خود برد زنّارِ خود را!

Marfat.com

برہمن گفت برخیز از درِ غیر
زیارانِ وطن ناید بہ جز خیر!
بیک مسجد دو ملّا می نہ گنجد
ز افسونِ بتاں گنجد بیک دیر!

۱۵
تعلیم

تب و تابے کہ باشد جاودانہ
سمندِ زندگی را تازیانہ
بہ فرزنداں بیاموز ایں تب و تاب
کتاب و مکتب افسون و فسانہ!

Marfat.com

○

ز علمِ چارہ سازے بے گدازے
بسے خوشتر نگاہِ پاک بازے
نکوتر از نگاہِ پاک بازے
دلے از ہر دو عالم بے نیازے

○

بہ آں مومن خدا کارے نداد
کہ در تن جانِ بیدارے ندارد
ازاں از مکتبِ یاراں گریزم
جوانے خود نگہدارے ندارد

○

زمن گیر ایں کہ مردے کورچشمے
زبینائے غلط بینے نکوتر
زمن گیر ایں کہ نادانے نکوکیش
ز دانشمندِ بے دینے نکوتر!

○

ازاں فکرِ فلک پیما چہ حاصل
کہ گردِ ثابت و سیّارہ گردد
مثالِ پارۂ ابرے کہ از باد
بہ پہنائے فضا آوارہ گردد

ادب پیرایهٔ نادان و داناست
خوش آن کو از ادب خود را بیاراست
ندارم آن مسلمان زاده را دوست
که در دانش فزود و در ادب کاست!

ترا نومیدی از طفلان روا نیست
چه پروا گر دماغ شان رسا نیست
بگو اے شیخِ مکتب گر بدانی
که دل در سینهٔ شان هست یا نیست!

Marfat.com

○

به پورِ خویش دین و دانش آموز
که تابد چوں مه و انجم نگینش
بدستِ او اگر دادی هنر را
یدِ بیضا است اندر آستینش!

○

نوا از سینهٔ مرغِ چمن برد
ز خونِ لاله آں سوزِ کهن برد
بایں مکتب بایں دانش چه نازی
که ناں در کف ندادو جاں ز تن برد

Marfat.com

○

خدایا وقتِ آں درویش خوش باد
کہ دلہا از دمش چوں غنچہ بکشاد
بہ طفلِ مکتبِ ما ایں دعا گفت
پئے نانے بہ بندِ کس میفتاد!

○

کسے کو لا الٰہ را در گرہ بست
ز بندِ مکتب و ملّا بروں جست
بآں دین و بہ آں دانش مپرداز
کہ از ما می برد چشم و دل و دست

Marfat.com

چو می بینی کہ رہزن کارواں کُشت
چہ پرسی کاروانے راچساں کُشت
مباش ایمن ازاں علمے کہ خوانی
کہ از وے روحِ قومے میتواں کُشت

جوانے خوش گلے رنگیں کلاہے
نگاہِ او چو شیراں بے پناہے
بہ مکتب علمِ میشی را بیاموخت
میسر نایدش برگِ گیاہے!

Marfat.com

شترا بچۂ او گفت در دشت

نمی بینم خدائے چار سو را

پدر گفت اے پسر چون پا بہ لغزد

شتر ہم خویش را بیند ہم او را

۱۶

تلاشِ رزق

پریدن از سرِ بامے ببامے

نہ بخشد جرّہ بازاں را مقامے

زنخچیرے کہ جز بشتِ پرے نیست

ہماں بہتر کہ میری در کنامے

ے اشارات : شترا الخ، تلمیح ہے عربی ضرب المثل کی طرف الجمل لایعرف الحق الاعند الزلق یعنی اونٹ خدا کو نہیں پہچانتا جب تک اس کا پاؤں نہ پھسلے۔
ے کنام، باز کا گھونسلا۔

Marfat.com

نگر خود را بچشمِ محرمانہ
نگاہِ ماست مارا تازیانہ

تلاشِ رزق ازاں دادند مارا
کہ باشد پر کشودن را بہانہ

۱۷

نہنگ با بچۂ خویش

نہنگے بچۂ خود را چہ خوش گفت
بہ دینِ ما حرام آمد کرانہ

بہ موج آویز و از ساحل بپرہیز
ہمہ دریاست مارا آشیانہ

تو در دریا نۂ او در برِ تست
بہ طوفاں در فتادن جوہرِ تست
چو یک دم از تلاطم ہا بیاسود
ہمیں دریائے تو غارتگرِ تست!

۱۸

خاتمہ

نہ از ساقی نہ از پیمانہ گفتم
حدیثِ عشق بیباکانہ گفتم
شنیدم آنچہ از پاکانِ امّت
ترا با شوخئ رندانہ گفتم

بخود باز آ و دامانِ دلے گیر
درونِ سینۂ خود منزلے گیر
بدہ ایں کشت را خونابۂ خویش
فشاندم دانہ من تو حاصلے گیر!

حرم جز قبلۂ قلب و نظر نیست
طوافِ او طوافِ بام و در نیست
میانِ ما و بیت اللہ رمز یست
کہ جبریلِ امیں راہم خبر نیست!

Marfat.com

حضورِ عالمِ انسانی

آدمیت احترامِ آدمی
باخبر شو از مقامِ آدمی

جاوید نامہ

Marfat.com

Marfat.com

حضورِ عالمِ انسانی

تمہید

۱

بیا ساقی بیار آں کہنہ مے را
جوانِ فرودیں کن پیرِ دے را
نوائے دہ کہ از فیضِ دمِ خویش
چو شعل بر فروزم چوبِ نے را

○

یکے از حجرۂ خلوت بروں آئے
بباد صبحگاہی سینہ بکشائے
خروش ایں مقامِ رنگ و بو را
بقدرِ نالۂ مرغے بیفزائے

۲

زمانہ فتنہ ہا آورد و بگذشت
خساں را در بغل پرورد و بگذشت
دو صد بغداد را چنگیزیٔ او
چو گورِ تیرہ بختاں کرد و بگذشت!

Marfat.com

بساکس اندہِ فردا کشیدند
کہ دی مردند و فردا را ندیدند!
خنک مرداں کہ در دامانِ امروز
ہزاراں تازہ تر ہنگامہ چیدند!

۳

چو بلبل نالۂ زارے نداری
کہ در تن جانِ بیدارے نداری
دریں گلشن کہ گلچینی حلال است
تو زخمے از سرِ خارے نداری!

٭ اشارات: اندہ، مخفف ہے اندوہ کا۔
بساکس … الخ، یہ شعر امیر خسروؒ کا ہے۔

Marfat.com

○

بیا بر خویش پیچیدن بیاموز
بناخن سینه کاویدن بیاموز
اگر خواهی خدا را فاش بینی
خودی را فاش تر دیدن بیاموز

○

گله از سختیِ ایّام بگذار
که سختی ناکشیده کم عیار است
نمی دانی که آبِ جویباران
اگر بر سنگ غلطد خوشگوار است

Marfat.com

○

کبوتر بچۂ خود را چہ خوش گفت
کہ نتواں زیست با خوئے حریری
اگر یاھُو زنی از مستیٔ شوق
کلہ را از سرِ شاہیں بگیری

○

فتادی از مقامِ کبریائی
حضورِ دوں نہاداں جبہ سائی
تو شاہینی و لیکن خویشتن را
نگیری تا بہ دامِ خود نیائی!

Marfat.com

خوشا روزے کہ خود را باز گیری
ہمیں فقر است کو بخشد امیری
حیاتِ جاوداں اندر یقین است
رہِ تخمین و ظن گیری، بمیری!

تو ہم مثلِ من از خود در حجابی
خنک روزے کہ خود را باز یابی
مرا کافر کند اندیشۂ رزق
ترا کافر کند علمِ کتابی

Marfat.com

○

چہ خوش گفت اشترے با کرۂ خویش
خنک آں کس کہ داند کارِ خود را
بگیر از ما کہن صحرا نورداں
بہ پشتِ خویش بردن بارِ خود را

۴

مرا یاد است از دانائے افرنگ
بسا رازے کہ از بود و عدم گفت
ولیکن با تو گویم ایں دو حرفے
کہ با من پیر مردے از عجم گفت

Marfat.com

الا اے کشتۂ نامحرمے چند
خریدی از پے یک دل غمے چند
ز تاویلاتِ ملّایاں نکوتر
نشستن با خود آگاہے دمے چند

۵

وجود است این کہ بینی یا نمود است
حکیمِ ما چہ مشکلہا کشود است
کتابے بر فنِ غوّاص بنوشت
ولیکن در دلِ دریا نبود است

Marfat.com

بہ ضربِ تیشہ بشکن بیستوں را
کہ فرصت اندک و گردوں دو رنگ است
حکیماں را دریں اندیشہ بگذار
شرر از تیشہ خیزد یا ز سنگ است

○

منہ از کف چراغِ آرزو را
بدست آور مقامِ ہائے و ہو را
مشو در چار سوئے ایں جہاں گم
بخود باز آ و بشکن چار سو را

Marfat.com

○

دلِ دریا سکوں بیگانہ از تست
بہ جنبش گوہرِ یک دانہ از تست
تو اے موجِ اضطرابِ خود نگہدار
کہ دریا را متاعِ خانہ از تست

○

دو گیتی را بہ خود باید کشیدن
نباید از حضورِ خود رمیدن
بہ نورِ دوش بیں امروزِ خود را
ز دوش امروز را نتواں بریدن

Marfat.com

○

بما اے لالہ خود را وانمودی
نقاب از چہرۂ زیبا کشودی
ترا چوں بردمیدی لالہ گفتند
بشاخ اندر چساں بودی؟ چہ بودی؟

۶

نگرید مرد از رنج و غم و درد
ز دوراں کم نشیند بر دلش گرد
قیاس او مکن از گریۂ خویش
کہ ہست از سوز و مستی گریۂ مرد!

Marfat.com

نہ پنداری کہ مردِ امتحاں مُرد
نمیرد گرچہ زیرِ آسماں مُرد
ترا شایاں چنیں مرگ است ورنہ
زہر مرگے کہ خواہی می تواں مُرد!

اگر خاکِ تو از جاں محرمے نیست
بشاخِ تو ہم از نیساں نمے نیست
زغم آزاد شو، دم را نگہ دار
کہ اندر سینہ پُردم غمے نیست!

Marfat.com

○

پریشاں ہر دمِ ما از غمے چند
شریکِ ہر غمے نا محرمے چند
ولیکن طرحِ فردائے تواں ریخت
اگر دانی بہائے ایں دمے چند!

○

جوانمردے کہ دل باخویشتن بست
رود در بحر و دریا ایمن از شست
نگہ را جلوہ مستی ہا حلال است
ولے باید نگہ داری دل و دست!

Marfat.com

○

ازاں غم ہا دلِ ما دردمند است
کہ اصلِ او ازیں خاکِ نژند است
من و تو زاں غمِ شیریں ندانیم
کہ اصلِ او ز افکارِ بلند است

○

مگو با من خدائے ما چنیں کرد
کہ شستن می‌تواں از دامنش گرد
تہ و بالا کن ایں عالم کہ در وے
قمارے می برد نامرد از مرد!

Marfat.com

○

بروں کن کینہ را از سینۂ خویش
کہ دودِ خانہ از روزن بروں بہ
زکشتِ دل مدہ کس را خراجے
مشو اے دِہ خدا غارت گرِ دہ

○

سحر ہا در گریبانِ شبِ اوست
دو گیتی را فروغ از کوکبِ اوست
نشانِ مردِ حق دیگر چہ گویم
چو مرگ آید تبسّم بر لبِ اوست!

Marfat.com

بباد صبحدم شبنم بنالید
کہ دارم از تو امید نگاہے
دلم افسردہ شد از صحبت گل
چناں بگذر کہ ریزم بر گیاہے!

۸

دل

دل آں بحر است کو ساحل نورزد
نہنگ از ہیبت موجش بلرزد
ازاں سیلے کہ صدہا مول بگیرد
فلک با یک حباب او نیرزد

Marfat.com

○

دلِ ما آتش و تن موجِ دودش
تپیدن دمبدم سازِ وجودش
بذکرِ نیم شب جمعیتِ او
چو سیمابے کہ بندد چوبِ عودش

○

زمانہ کارِ او را می برد پیش
کہ مردِ خود نگہدار است درویش
ہمیں فقر است و سلطانی کہ دل را
نگہ داری چو دریا گوہرِ خویش!

Marfat.com

نہ نیروئے خودی را آزمودے
نہ بند از دست و پائے خود کشودے
خرد زنجیر بودے آدمی را
اگر در سینۂ او دل نبودے

تو می گوئی کہ دل از خاک و خون است
گرفتارِ طلسمِ کاف و نون است
دلِ ما گرچہ اندر سینۂ ماست
و لیکن از جہانِ ما برون است

Marfat.com

○

جهانِ مهر و مه زنّاریِ اوست
کشادِ هر گره از زاریِ اوست
پیامے ده زمن هندوستاں را
غلام آزاد از بیداریِ اوست

○

من و تو کشتِ یزداں حاصل است ایں
عروسِ زندگی را محمل است ایں
غبارِ راه شد دانائے اسرار
نه پنداری که عقل است ایں دل است ایں

Marfat.com

○

گہے جوئندۂ حسنِ غریبے
خطیبے منبر او از صلیبے!
گہے سلطانِ با خیل و سپاہے
ولے از دولتِ خود بے نصیبے!

○

جہانِ دل جہانِ رنگ و بو نیست
درو پست و بلند و کاخ و کو نیست
زمین و آسمان و چار سو نیست
دریں عالم بجز اللہ ھو نیست!

Marfat.com

نگہ دید و خرد پیمانہ آورد
کہ پیماید جہانِ چار سو را
مے آشامے کہ دل کردند نامش
بخویش اندر کشید این رنگ و بو را

محبت چیست؟ تاثیرِ نگاہیست
چہ شیریں زخمے از تیرِ نگاہیست
بصیدِ دل روی؟ ترکش بینداز
کہ این نخچیر نخچیرِ نگاہیست

Marfat.com

۹
خودی

خودی روشن ز نورِ کبریائی است
رسائی ہائے او از نا رسائی است
جدائی از مقاماتِ وصالش
وصالش از مقاماتِ جدائی است

○

چو قومے در گذشت از گفتگو ہا
زخاکِ او بروید آرزو ہا
خودی از آرزو شمشیر گردد
دمِ او رنگ ہا بُرّد ز بو ہا!

Marfat.com

○

خودی را از وجودِ حق وجودے
خودی را از نمودِ حق نمودے
نمیدانم کہ ایں تابندہ گوہر
کجا بودے اگر دریا نبودے!

○

دلے چوں صحبتِ گل می پذیرد
ہمانِ دم لذتِ خوابش بگیرد
شود بیدار چوں من آفریند
چو من محکومِ تن گردد بمیرد

Marfat.com

○

وصالِ ما وصال اندر فراق است
کشودِ ایں گرہ غیر از نظر نیست
گہر گم گشتۂ آغوشِ دریا ست
ولیکن آب بجز آبِ گہر نیست

○

کفِ خاکے کہ دارم از درِ اوست
گل و ریحانم از ابرِ تر اوست
نہ من را می شناسم من نہ او را
ولے دانم کہ من اندر برِ اوست

Marfat.com

جبر و اختیار

یقین دانم کہ روزے حضرتِ او
ترازوئے نہد ایں کاخ و کو را
ازاں ترسم کہ فردائے قیامت
نہ ما را سازگار آید نہ او را!

○

بہ رومی گفت با من راہبِ پیر
کہ دارم نکتۂ از من فراگیر
کند ہر قوم پیدا مرگِ خود را
ترا تقدیر و ما را کشت تدبیر!

Marfat.com

۱۱
موت

شنیدم مرگ با یزداں چنیں گفت
چہ بے نم چشمِ آں کز گِل بزاید
چو جانِ او بگیرم شرمسارم
ولے او را ز مُردن عار ناید!

○

شاباش دہ کہ میرِ شش جہات است
بدستِ او زمامِ کائنات است!
نگردد شرمسار از خواریٔ مرگ
کہ نامحرم ز ناموسِ حیات است!

Marfat.com

۱۲
بگو ابلیس را

بگو ابلیس را از من پیامے
تپیدن تا کجا در زیرِ دامے
مرا ایں خاکدانے خوش نیاید
کہ صبحش نیست جز تمہیدِ شامے

○

جہاں تا از عدم بیروں کشیدند
ضمیرش سرد و بے ہنگامہ دیدند
بغیر از جانِ ما سوزے کجا بود
ترا از آتشِ ما آفریدند

Marfat.com

جدائی شوق را روشن بصر کرد
جدائی شوق را جوینده‌تر کرد
نمیدانم که احوالِ تو چون است
مرا این آب و گل از من خبر کرد

مرا از آستانِ خود برانند
رحیم و کافر و طاغوت خوانند
من از صبحِ ازل در پیچ و تابم
ازان خارے که اندر دل نشانند

Marfat.com

تو می دانی صواب و ناصوابم
نروید دانه از کشتِ خرابم
نکردی سجده و از دردمندی
بخود گیری گناهِ بے حسابم!

بیا تا نرد را شاهانه بازیم
جهانِ چارسو را در گدازیم
بافسونِ هنر از برگِ کاهش
بهشتے این سوئے گردون بسازیم

Marfat.com

ابلیس خاکی و ابلیس ناری

فسادِ عصرِ حاضر آشکار است
سپہر از زشتی او شرمسار است
اگر پیدا کنی ذوقِ نگاہے
دو صد شیطاں ترا خدمتگذار است!

○

بہ ہر کو رہزنانِ چشم و گوش اند
کہ در تاراجِ دل ہا سخت کوش اند
گراں قیمت گناہے بابلیسے!
کہ ایں سوداگراں ارزاں فروش اند!

Marfat.com

چہ شیطانے خرامش واژگونے
کند چشمِ ترا کور از فسونے
من او را مردہ شیطانے شمارم
کہ گیرد چوں تو نخچیرِ زبونے!

چہ زہرابے کہ در پیمانۂ اوست
کشد جاں را و تن بیگانۂ اوست
تو بینی حلقۂ دامے کہ پیداست
نہ آں دامے کہ اندر دانۂ اوست!

○

بشر تا از مقامِ خود فتاد است
بقدرِ محکمی او را کشاد است
گنہ ہم می شود بے لذت و سرد
اگر ابلیسِ تو خاکی نہاد است

○

مشو نخچیرِ ابلیسانِ ایں عصر
خساں را غمزۂ شاں سازگار است
اصیلاں را ہماں ابلیس خوشتر
کہ یزداں دیدہ و کامل عیار است!

Marfat.com

حریفِ ضربِ او مردِ تمام است
کہ آں آتش نسب والا مقام است
نہ ہر خاکی سزاوارِ تیغِ اوست
کہ صیدِ لاغرے بر شیرے حرام است

ز فہمِ دوں نہاداں گرچہ دور است
ولے ایں نکتہ را گفتن ضرور است
بہ ایں نوزادہ ابلیساں نسازد
گنہگارے کہ طبعِ او غیور است

Marfat.com

به یارانِ طریق

بیا تا کارِ این اُمّت بسازیم
قمارِ زندگی مردانه بازیم!
چنان نالیم اندر مسجدِ شهر
که دل در سینهٔ مُلّا گدازیم!

Marfat.com

Marfat.com

بہ یارانِ طریق

۱

قلندر جرّہ بازِ آسمانہا
بہ بالِ او سبک گردد گرانہا
فضائے نیلگوں نخچیر گاہش
نمی گردد بگردِ آشیانہا!

○

زجانم نغمۂ اَللہُ ھُو ریخت
چو گرد از رخت ہستی چار سو ریخت
بگیر از دستِ من سازے کہ تارش
زسوزِ زخمہ چوں اشکم فرو ریخت!

○

چو اشک اندر دلِ فطرت تپیدم
تپیدم تا بچشمِ او رسیدم
درخشِ من ز مژگانش توان دید
کہ من بر برگِ گاہے کم چکیدم

Marfat.com

○

مرا از منطق آید بوئے خامی
دلیلِ او دلیلِ ناتمامی!
برویم بستہ درہا را کشاید
دو بیت از پیرِ رومی یا ز جامی!

○

بیا از من بگیر آں دیر سالہ
کہ بخشد روح با خاکِ پیالہ!
اگر آتش دہی از شیشۂ من
قدِ آدم بروید شاخِ لالہ!

Marfat.com

بدستِ من ہماں دیرینہ چنگ است
درونش نالہ ہائے رنگ رنگ است
ولے بنوازمش با ناخنِ شیر
کہ او را تار از رگ ہائے سنگ است!

بگو از من بہ پرویزانِ ایں عصر
نہ فرہادم کہ گیرم تیشہ در دست
زخارے کو خلد در سینۂ من
دلِ صد بیستوں را می تواں خست

○

فقیرم ساز و سامانم نگاہیست
بچشمم کوہِ یاراں برگِ کاہیست
زمیں گیر ایں کلاغِ دخمہ بہتر
ازاں بازے کہ دست آموزِ شاہیست!

○

درِ دل را بروئے کس نہ بستم
نہ از خویشاں نہ از یاراں گسستم
نشیمن ساختم در سینۂ خویش
تہِ ایں چرخِ گرداں خوش نشستم

اشارات : دخمہ : پارسیوں کا مرگھٹ

Marfat.com

○

دریں گلشن ندارم آب و جاہے
نصیبم نے قبائے نے کلاہے
مرا گلچیں بد آموزِ چمن خواند
کہ دادم چشمِ نرگس را نگاہے!

○

دو صد دانا دریں محفل سخن گفت
سخن نازک تر از برگِ سمن گفت
ولے با من بگو آں دیدہ ور کیست
کہ خارے دید و احوالِ چمن گفت!

Marfat.com

○

نہ دانم نکتہ ہائے علم و فن را
مقامے دیگرے دادم سخن را
میانِ کاروان سوز و سرودم
سبک پے کرد پیرانِ کہن را!

○

نہ پنداری کہ مرغِ صبح خوانم
بجز آہ و فغان چیزے ندانم
مدہ از دست دامانم کہ یابی
کلیدِ باغ را در آشیانم!

بچشمِ من جہاں جز رہگذر نیست
ہزاراں رہرو و یک ہمسفر نیست!
گذشتم از ہجومِ خویش و پیوند
کہ از خویشاں کسے بیگانہ تر نیست!

بایں نابود مندی بودن آموز
بہائے خویش را افزودن آموز
بیفت اندر محیطِ نغمۂ من
بطوفانم چو دُر آسودن آموز

Marfat.com

○

کہن پروردۂ این خاک دانم
ولے از منزلِ خود دل گرانم
دمیدم گرچہ از فیضِ نمِ او
زمیں را آسمانِ خود ندانم!

○

ندانی تا نہ باشی محرمِ مرد
کہ دلہا زندہ گردد از دمِ مرد
نگہدار از آہ و نالہ خود را
کہ خود دارست چوں مرداں غمِ مرد!

Marfat.com

نگاہے آفریں جاں در بدن بیں
بشاخاں نادمیدہ یاسمن بیں
وگرنہ مثلِ تیرے در کمانے
ہدف را با نگاہِ تیر زن بیں

خرد بیگانۂ ذوقِ یقین است
قمارِ علم و حکمت بد نشین است!
دو صد بوحامد و رازی نیرزد
بنادانے کہ چشمش راہ بین است!

Marfat.com

○

قماش و نقرہ و لعل و گہر چیست؟
غلامِ خوش گِل و زرّیں کمر چیست؟
چو یزداں از دو گیتی بے نیازند
دگر سرمایۂ اہلِ ہنر چیست؟

○

خودی را نشئہ من عینِ ہوش است
ازاں میخانۂ من کم خروش است
مئے من گرچہ ناصاف است درکش
کہ ایں تہ جرعۂ خمہائے دوش است!

ترا با خرقہ و عمّامہ کارے
من از خود یافتم بوئے نگارے
ہمیں یک چوبِ نے سرمایۂ من
نہ چوبِ منبرے نے چوبِ دارے

چو دیدم جوہرِ آئینۂ خویش
گرفتم خلوت اندر سینۂ خویش
ازیں دانشورانِ کور و بے ذوق
رمیدم با غمِ دیرینۂ خویش!

○

چو رختِ خویش بربستم ازیں خاک
ہمہ گفتند با ما آشنا بود!
ولیکن کس ندانست ایں مسافر
چہ گفت و با کہ گفت و از کجا بود!

۲

اگر دانا دل و صافی ضمیر است
فقیرے با تہی دستی امیر است
بدوشِ منعمِ بے دین و دانش
قبائے نیست پالانِ حریر است!

Marfat.com

۳

سجودے آوری دارا و جم را
مکن اے بے خبر رسوا حرم را
مبر پیشِ فرنگی حاجتِ خویش
ز طاقِ دل فرو ریز ایں صنم را

○

شنیدم نکتۂ از مردِ پیرے
کہن فرزانۂ روشن ضمیرے
اگر خود را بسا داری نگہداشت
دو گیتی را بگیر داں فقیرے!

Marfat.com

نہاں اندر دو حرفے سرّ کار است
مقامِ عشق منبر نیست دار است
براہیمان ز نمرودان نترسند
کہ عودِ خام را آتش عیار است

مجو اے لالہ از کس غمگساری
چو من خواہ از درونِ خویش یاری
بہ ہر بادے کہ آید سینہ بکشاے
نگہ دار آں کہن داغے کہ داری

Marfat.com

○

زپیرے یاد دارم ایں دو اندرز
نباید جز بجانِ خویشتن زیست
گریز از پیشِ آں مردِ فرو دست
کہ جانِ خود دگر کرد و بہ تن زیست!

○

بساحل گفت موجِ بیقرارے
بفرعونے کنم خود را عیارے
گہے برخویش می پیچم چو مارے
گہے رقصم بہ ذوقِ انتظارے!

اگر این آب و جاہے از فرنگ است
جبینِ خود منہ جز بر درِ او
سرِ ما ہم بہ چوپش دہ کہ آخر
حقے دارد بہ خر پالاں گرِ او!

فرنگی را دلے زیرِ نگیں نیست
متاعِ او ہمہ ملک است، دیں نیست
خداوندے کہ در طوفِ حریمش
صد ابلیس است و یک روح الامیں نیست

Marfat.com

۴

من و تو از دل و دیں نا امیدیم
چو بوئے گل ز اصلِ خود رمیدیم
دلِ ما مردہ و دیں از مرِ نش مرد
دو نا مرگے بیک سودا خریدیم!

○

مسلمانے کہ داند رمزِ دیں را
نساید پیشِ غیر اللہ جبیں را
اگر گردوں بہ کامِ او نہ گردد
بکامِ خود بہ گرداند زمیں را!

Marfat.com

دلِ بیگانہ خو زین خاکدان نیست
شب و روزش ز دورِ آسمان نیست
تو خود وقتِ قیامِ خویش دریاب
نمازِ عشق و مستی را اذان نیست

مقامِ شوق بے صدق و یقین نیست
یقین بے صحبتِ روح الامین نیست
گر از صدق و یقین داری نصیبے
قدم بیباک نہ کس در کمین نیست!

Marfat.com

○

مسلماں را ہمیں عرفان و ادراک
کہ در خود فاش بیند رمزِ لولاکؐ
خدا اندر قیاسِ ما نہ گنجد
شناس آں را کہ گوید ما عرفناکؐ

○

بہ افرنگی بتاں خود را سپردی
چہ نامردانہ در بتخانہ مردی
خرد بیگانۂ دل، سینہ بے سوز
کہ از تاکِ نیاگاں مے نخوردی

ؐ اشارات: لولاک، تلمیح بحدیث لولاک لما خلقت الافلاک
ما عرفناک، ما عرفناک حق معرفتک

Marfat.com

○

نہ ہر کس خود گر و ہم خود گداز است
نہ ہر کس مستِ ناز اندر نیاز است
قبائے لالہ خونیں قبائے است
کہ بر بالائے نامردان دراز است!

○

بسوزد مومن از سوزِ وجودش
کشودِ ہر چہ بستند از کشودش
جلالِ کبریائی در قیامش
جمالِ بندگی اندر سجودش!

Marfat.com

چہ پرسی از نمازِ عاشقانہ
رکوعش چوں سجودش محرمانہ
بتابِ یک اللہ اکبر
نہ گنجد در نمازِ پنجگانہ!

دو گیتی را صلا از قرأتِ اوست
مسلماں لایموت از رکعتِ اوست
نداند کشتۂ ایں عصرِ بے سوز
قیامت ہا کہ در قد قامتِ اوست

صلا: اشارات، دعوت
لایموت، زندہ جاوید

Marfat.com

۵

فرنگ آئینِ رزّاقی بداند
بایں بخشد ازو وا می ستاند
بہ شیطاں آنچناں روزی رساند
کہ یزداں اندر آں حیراں بماند

○

چہ حاجت طول دادن داستاں را
بحرفے گویم اسرارِ نہاں را
جہانِ خویش با سوداگراں داد
چہ داند لامکاں قدرِ مکاں را!

○

بہشتے بہرِ پاکانِ حرم ہست
بہشتے بہرِ اربابِ ہمم ہست
بگو ہندی مسلماں را کہ خوش باش
بہشتے فی سبیل اللہ ہم ہست!

۶

قلندر میلِ تقریرے ندارد
بجز ایں نکتہ اکسیرے ندارد
ازاں کشتِ خرابے حاصلے نیست
کہ آب از خونِ شبیرؑ ندارد!

Marfat.com

اردو نظمیں

Marfat.com

Marfat.com

ابلیس کی مجلسِ شوریٰ

۱۹۳۶ء

ابلیس

یہ عناصر کا پرانا کھیل! یہ دُنیائے دُوں!
ساکنانِ عرشِ اعظم کی تمنّاؤں کا خوں!

اس کی بربادی پہ آج آمادہ ہے وہ کارساز
جس نے اس کا نام رکھا تھا جہانِ کاف و نوں
میں نے دکھلایا فرنگی کو ملوکیت کا خواب
میں نے توڑا مسجد و دیر و کلیسا کا فسوں
میں نے ناداروں کو سکھلایا سبق تقدیر کا
میں نے منعم کو دیا سرمایہ داری کا جنوں!
کون کر سکتا ہے اس کی آتشِ سوزاں کو سرد
جس کے ہنگاموں میں ہو ابلیس کا سوزِ دروں
جس کی شاخیں ہوں ہماری آبیاری سے بلند
کون کر سکتا ہے اس نخلِ کہن کو سرنگوں؟

پہلا مشیر

اس میں کیا شک ہے کہ محکم ہے یہ ابلیسی نظام
پختہ تر اس سے ہوئے خوئے غلامی میں عوام
ہے ازل سے ان غریبوں کے مقدّر میں سجود
ان کی فطرت کا تقاضا ہے نمازِ بے قیام
آرزو اوّل تو پیدا ہو نہیں سکتی کہیں
ہو کہیں پیدا تو مر جاتی ہے یا رہتی ہے خام!
یہ ہماری سعیِ پیہم کی کرامت ہے کہ آج
صوفی و مُلّا ملوکیت کے بندے ہیں تمام!

Marfat.com

طبعِ مشرق کے لئے موزوں یہی افیون تھی
ورنہ "قوالی" سے کچھ کمتر نہیں علمِ کلام
ہے طواف و حج کا ہنگامہ اگر باقی تو کیا
کند ہو کر رہ گئی مومن کی تیغِ بے نیام!
کس کی نومیدی پہ حجت ہے یہ فرمانِ جدید؟
"ہے جہاد اس دور میں مردِ مسلماں پر حرام!"

دوسرا مشیر

خیر ہے سلطانیٔ جمہور کا غوغا کہ شر؟
تو جہاں کے تازہ فتنوں سے نہیں ہے باخبر!

Marfat.com

پہلا مشیر

ہوں، مگر میری جہاں بینی بتاتی ہے مجھے
جو ملوکیت کا اک پردہ ہو کیا اس سے خطر
ہم نے خود شاہی کو پہنایا ہے جمہوری لباس
جب ذرا آدم ہوا ہے خود شناس و خودنگر
کاروبارِ شہریاری کی حقیقت اور ہے
یہ وجودِ میر و سلطاں پر نہیں ہے منحصر
مجلسِ ملت ہو یا پرویز کا دربار ہو
ہے وہ سلطاں غیر کی کھیتی پہ ہو جس کی نظر!

Marfat.com

تو نے کیا دیکھا نہیں مغرب کا جمہوری نظام؟
چہرہ روشن، اندروں چنگیز سے تاریک تر!

تیسرا شیر

روحِ سلطانی رہے باقی تو پھر کیا اضطراب
ہے مگر کیا اس یہودی کی شرارت کا جواب؟
وہ کلیمِ بے تجلّی! وہ مسیحِ بے صلیب!
نیست پیغمبر و لیکن در بغل دارد کتاب!
کیا بتاؤں کیا ہے کافر کی نگاہِ پردہ سوز
مشرق و مغرب کی قوموں کیلئے روزِ حساب!

Marfat.com

اس سے بڑھ کر اور کیا ہو گا طبیعت کا فساد
توڑ دی بندوں نے آقاؤں کے خیموں کی طناب!

چوتھا شیر

توڑ اس کا رومۃ الکبریٰ کے ایوانوں میں دیکھ
آلِ سیزر کو دکھایا ہم نے پھر سیزر کا خواب
کون بحرِ روم کی موجوں سے ہے لپٹا ہوا
'گاہ بالد چوں صنوبر گاہ نالد چوں رباب'!

Marfat.com

تیسرا مشیر

میں تو اس کی عاقبت بینی کا کچھ قائل نہیں
جس نے افرنگی سیاست کو کیا یوں بے حجاب!

پانچواں مشیر

(ابلیس کو مخاطب کر کے)

اے ترے سوزِ نفس سے کارِ عالم استوار
تو نے جب چاہا کیا ہر پردگی کو آشکار
آب و گِل تیری حرارت سے جہانِ سوز و ساز
ابلہِ جنت تری تعلیم سے دانائے کار

تجھ سے بڑھ کر فطرتِ آدم کا وہ محرم نہیں
سادہ دل بندوں میں جو مشہور ہے پروردگار
کام تھا جن کا فقط تقدیس و تسبیح و طواف
تیری غیرت سے ابد تک سرنگون و شرمسار
گرچہ ہیں تیرے مرید افرنگ کے ساحر تمام
اب مجھے ان کی فراست پر نہیں ہے اعتبار
وہ یہودی فتنہ گر وہ روحِ مزدک کا بروز
ہر قبا ہونے کو ہے اس کے جنوں سے تار تار
زاغِ دشتی ہو رہا ہے ہمسرِ شاہین و چرغ
کتنی سرعت سے بدلتا ہے مزاجِ روزگار

Marfat.com

چھا گئی آشفتہ ہو کر وسعتِ افلاک پر
جس کو نادانی سے ہم سمجھے تھے اک مشتِ غبار

فتنۂ فردا کی ہیبت کا یہ عالم ہے کہ آج
کانپتے ہیں کوہسار و مرغزار و جوئبار

میرے آقا! وہ جہاں زیر و زبر ہونے کو ہے
جس جہاں کا ہے فقط تیری سیادت پر مدار

ابلیس

(اپنے مشیروں سے)

ہے مرے دستِ تصرف میں جہانِ رنگ و بو
کیا زمیں کیا مہر و مہ کیا آسمانِ تو بتو

Marfat.com

دیکھ لیں گے اپنی آنکھوں سے تماشا غرب و شرق
میں نے جب گرما دیا اقوامِ یورپ کا لہو

کیا امامانِ سیاست، کیا کلیسا کے شیوخ
سب کو دیوانہ بنا سکتی ہے میری ایک ہو!

کارگاہِ شیشہ جو ناداں سمجھتا ہے اسے
توڑ کر دیکھے تو اس تہذیب کے جام و سبو

دستِ فطرت نے کیا ہے جن گریبانوں کو چاک
مزدکی منطق کی سوزن سے نہیں ہوتے رفو

کب ڈرا سکتے ہیں مجھ کو اشتراکی کوچہ گرد
یہ پریشاں روزگار، آشفتہ مغز، آشفتہ مو

ہے اگر مجھ کو خطر کوئی تو اُس اُمّت سے ہے

جس کی خاکستر میں ہے اب تک شرارِ آرزو

خال خال اس قوم میں اب تک نظر آتے ہیں وہ

کرتے ہیں اشکِ سحر گاہی سے جو ظالم وضو

جانتا ہے، جس پہ روشن باطنِ ایام ہے

مزدکیت فتنۂ فردا نہیں، اسلام ہے

۲

جانتا ہوں میں یہ اُمّت حاملِ قرآں نہیں

ہے وہی سرمایہ داری بندۂ مومن کا دیں

Marfat.com

جانتا ہوں میں کہ مشرق کی اندھیری رات میں
بے یدِ بیضا ہے پیرانِ حرم کی آستیں
عصرِ حاضر کے تقاضاؤں سے ہے لیکن یہ خوف
ہو نہ جائے آشکارا شرعِ پیغمبر کہیں
الحذر آئینِ پیغمبر سے سو بار الحذر
حافظِ ناموسِ زن، مرد آزما، مرد آفریں
موت کا پیغام ہر نوعِ غلامی کے لئے
نے کوئی فغفور و خاقاں، نے فقیرِ رہ نشیں
کرتا ہے دولت کو ہر آلودگی سے پاک و صاف
منعموں کو مال و دولت کا بناتا ہے امیں

اس سے بڑھ کر اور کیا فکر و عمل کا انقلاب!

پادشاہوں کی نہیں، اللہ کی ہے یہ زمیں

چشمِ عالم سے رہے پوشیدہ یہ آئیں تو خوب

یہ غنیمت ہے کہ خود مومن ہے محرومِ یقیں!

ہے یہی بہتر الٰہیات میں الجھا رہے

یہ کتاب اللہ کی تاویلات میں الجھا رہے

۳

توڑ ڈالیں جس کی تکبیریں طلسمِ شش جہات

ہو نہ روشن اس خدا اندیش کی تاریک رات!

ابنِ مریم مر گیا یا زندۂ جاوید ہے؟
ہیں صفاتِ ذاتِ حق، حق سے جدا یا عینِ ذات؟

آنے والے سے مسیحِ ناصری مقصود ہے
یا مجدد جس میں ہوں فرزندِ مریم کے صفات؟

ہیں کلام اللہ کے الفاظ حادث یا قدیم
امّتِ مرحوم کی ہے کس عقیدے میں نجات؟

کیا مسلماں کے لئے کافی نہیں اس دور میں
یہ الٰہیات کے ترشے ہوئے لات و منات؟

تم اسے بیگانہ رکھو عالمِ کردار سے
تا بساطِ زندگی میں اس کے سب مہرے ہوں مات

Marfat.com

خبر اسی میں ہے قیامت تک رہے مومن غلام

چھوڑ کر اوروں کی خاطر یہ جہانِ بے ثبات

ہے وہی شعر و تصوّف اسکے حق میں خوب تر

جو چھپا دے اس کی آنکھوں سے تماشائے حیات

ہر نفس ڈرتا ہوں اس امّت کی بیداری سے میں

ہے حقیقت جس کے دیں کی احتساب کائنات!

مست رکھو ذکر و فکرِ صبحگاہی میں اسے

پختہ تر کر دو مزاجِ خانقاہی میں اسے

Marfat.com

بڈھے بلوچ کی نصیحت بیٹے کو

ہو تیرے بیاباں کی ہوا تجھ کو گوارا
اس دشت سے بہتر ہے نہ دلّی نہ بخارا

جس سمت میں چاہے صفتِ سیلِ رواں چل
وادی یہ ہماری ہے وہ صحرا بھی ہمارا

غیرت ہے بڑی چیز جہانِ تگ و دو میں
پہناتی ہے درویش کو تاجِ سرِ دارا

حاصل کسی کامل سے یہ پوشیدہ ہنر کر
کہتے ہیں کہ شیشہ کو بنا سکتے ہیں خارا

Marfat.com

افراد کے ہاتھوں میں ہے اقوام کی تقدیر
ہر فرد ہے ملّت کے مقدّر کا ستارا

محروم رہا دولتِ دریا سے وہ غوّاص
کرتا نہیں جو صحبتِ ساحل سے کنارا

دیں ہاتھ سے دے کر اگر آزاد ہو ملّت
ہے ایسی تجارت میں مسلماں کا خسارا

دنیا کو ہے پھر معرکۂ روح و بدن پیش
تہذیب نے پھر اپنے درندوں کو ابھارا

اللہ کو پامردئ مومن پہ بھروسا
ابلیس کو یورپ کی مشینوں کا سہارا

Marfat.com

تقدیرِ امم کیا ہے؟ کوئی کہہ نہیں سکتا
مومن کی فراست ہو تو کافی ہے اشارا
اخلاصِ عمل مانگ نیاگانِ کہن سے
شاہاں چہ عجب گر بنوازند گدا را!

تصویر و مُصوّر

تصویر

کہا تصویر نے تصویر گر سے
نمائش ہے مری تیرے ہنر سے

Marfat.com

ولیکن کس قدر نا منصفی ہے
کہ تو پوشیدہ ہو میری نظر سے!

مصوّر

گراں ہے چشمِ بینا دیدہ ور پر
جہاں بینی سے کیا گذری شرر پر!
نظر درد و غم و سوز و تب و تاب
تو اے ناداں قناعت کر خبر پر

تصویر

خبر عقل و خرد کی ناتوانی
نظر دل کی حیاتِ جاودانی

Marfat.com

نہیں ہے اس زمانے کی تگ و تاز
سزاوارِ حدیثِ لن ترانی

مصور

تو ہے میرے کمالاتِ ہنر سے
نہ ہو نومید اپنے نقش گر سے
مرے دیدار کی ہے اک یہی شرط
کہ تو پنہاں نہ ہو اپنی نظر سے!

عالمِ برزخ

مردہ اپنی قبر سے

کیا شے ہے؟ کس امروز کا فردا ہے قیامت؟
اے میرے شبستانِ کہن! کیا ہے قیامت؟

قبر

اے مردۂ صد سالہ! تجھے کیا نہیں معلوم؟
ہر موت کا پوشیدہ تقاضا ہے قیامت!

مردہ

جس موت کا پوشیدہ تقاضا ہے قیامت
اس موت کے پھندے میں گرفتار نہیں میں
ہر چند کہ ہوں مردۂ صد سالہ و لیکن
ظلمت کدۂ خاک سے بیزار نہیں میں
ہو روح پھر اک بار سوارِ بدنِ زار!
ایسی ہے قیامت تو خریدار نہیں میں

Marfat.com

صدائے غیب

گرچہ برہم ہے قیامت سے نظامِ ہست و بود
ہیں اسی آشوب سے بے پردہ اسرارِ وجود
زلزلے سے کوہ و در اُڑتے ہیں مانندِ سحاب
زلزلے سے وادیوں میں تازہ چشموں کی نمود
ہر نئی تعمیر کو لازم ہے تخریبِ تمام
ہے اسی میں مشکلاتِ زندگانی کی کشود

زمین

آہ یہ مرگِ دوام! آہ یہ رزمِ حیات!
ختم بھی ہوگی کبھی کشمکشِ کائنات!
عقل کو ملتی نہیں اپنے بتوں سے نجات!
عارف و عامی تمام بندۂ لات و منات!
خوار ہوا کس قدر آدمِ یزداں صفات!
قلب و نظر پر گراں ایسے جہاں کا ثبات!
کیوں نہیں ہوتی سحر حضرتِ انساں کی رات؟

Marfat.com

معزول شہنشاہ

ہو مبارک اُس شہنشاہِ نکو فرجام کو
جس کی قربانی سے اسرارِ ملوکیت ہیں فاش
'شاہ' ہے برطانوی مندر میں اک مٹی کا بت
جس کو کر سکتے ہیں جب چاہیں پجاری پاش پاش!
ہے یہ مشک آمیز افیوں ہم غلاموں کیلئے
ساحرِ انگلیس! مارا خواجۂ دیگر تراش!

Marfat.com

دوزخی کی مناجات

اس دیرِ کہن میں ہیں غرض مند پجاری
رنجیدہ بتوں سے ہوں تو کرتے ہیں خدا یاد!

پوجا بھی ہے بے سود، نمازیں بھی ہیں بے سود
قسمت ہے غریبوں کی وہی نالہ و فریاد!

ہیں گرچہ بلندی میں عماراتِ فلک بوس
ہر شہر حقیقت میں ہے ویرانۂ آباد!

تیشے کی کوئی گردشِ تقدیر تو دیکھے
سیراب ہے پرویز، جگر تشنہ ہے فرہاد!

Marfat.com

یہ علم یہ حکمت یہ سیاست یہ تجارت
جو کچھ ہے وہ ہے فکرِ ملوکانہ کی ایجاد!
اللہ! ترا شکر کہ یہ خطّۂ پرسوز
سوداگرِ یورپ کی غلامی سے ہے آزاد!

مسعود مرحوم

یہ مہر و مہ یہ ستارے یہ آسمانِ کبود
کسے خبر کہ یہ عالم عدم ہے یا کہ وجود!
خیالِ جادہ و منزل فسانہ و افسوں
کہ زندگی ہے سراپا رحیلِ بے مقصود!

Marfat.com

رہی نہ آہ زمانے کے ہاتھ سے باقی
وہ یادگارِ کمالاتِ احمد و محمود
زوالِ علم و ہنر مرگِ ناگہاں اُس کی
وہ کارواں کا متاعِ گراں بہا مسعود!
مجھے رُلاتی ہے اہلِ جہاں کی بیدردی
فغانِ مرغِ سحر خواں کو جانتے ہیں سرود!
نہ کہہ کہ صبر میں پنہاں ہے چارۂ غمِ دوست
نہ کہہ کہ صبر معمّائے موت کی ہے کشود!

دلے کہ عاشق و صابر بود مگر سنگ است
ز عشق تا بہ صبوری ہزار فرسنگ است
(سعدیؒ)

Marfat.com

نہ مجھ سے پوچھ کہ عمرِ گریز پا کیا ہے
کسے خبر کہ یہ نیرنگ و سیمیا کیا ہے

ہوا جو خاک سے پیدا وہ خاک میں مستور
مگر یہ غیبتِ صغرےٰ ہے یا فنا، کیا ہے؟

غبارِ راہ کو بخشا گیا ہے ذوقِ جمال
خرد بتا نہیں سکتی کہ مدعا کیا ہے

دل و نظر بھی اسی آب و گِل کے ہیں اعجاز؟
نہیں، تو حضرتِ انساں کی انتہا کیا ہے؟

جہاں کی روحِ رواں لَآ اِلٰہَ اِلَّاھُوْ
مسیح و میخ و چلیپا یہ ماجرا کیا ہے؟

Marfat.com

قصاصِ خونِ تمنا کا مانگئے کس سے
گناہگار ہے کون اور خوں بہا کیا ہے؟

غمیں مشو کہ بہ بندِ جہاں گرفتاریم
طلسمہا شکند آں دلے کہ ما داریم!

خودی ہے زندہ تو ہے موت اک مقامِ حیات
کہ عشق موت سے کرتا ہے امتحانِ ثبات!

خودی ہے زندہ تو دریا ہے بیکرانہ ترا
ترے فراق میں مضطر ہے موجِ نیل و فرات!

خودی ہے مردہ تو مانندِ کاہ پیشِ نسیم
خودی ہے زندہ تو سلطانِ جملہ موجودات!

Marfat.com

نگاہ ایک تجلّی سے ہے اگر محروم
دو صد ہزار تجلّی تلافیٔ مافات

مقام بندۂ مومن کا ہے ورائے سپہر
زمیں سے تا بہ ثریّا تمام لات و منات!

حریمِ ذات ہے اس کا نشیمنِ ابدی
نہ تیرہ خاکِ لحد ہے نہ جلوہ گاہِ صفات!

خود آگہاں کہ ازیں خاکداں برون جستند
طلسمِ مہر و سپہر و ستارہ بشکستند!

Marfat.com

آوازِ غیب!

آتی ہے دمِ صبح صدا عرشِ بریں سے
کھویا گیا کس طرح ترا جوہرِ ادراک!
کس طرح ہوا کند ترا نشترِ تحقیق؟
ہوتے نہیں کیوں تجھ سے ستاروں کے جگر چاک؟
تو ظاہر و باطن کی خلافت کا سزاوار
کیا شعلہ بھی ہوتا ہے غلامِ خس و خاشاک؟
مہر و مہ و انجم نہیں محکوم ترے کیوں؟
کیوں تیری نگاہوں سے لرزتے نہیں افلاک؟

Marfat.com

ابنک ہے وہاں گرچہ لہو تیری رگوں میں
نے گرمئ افکار، نہ اندیشۂ بیباک!

روشن تو وہ ہوتی ہے جہاں بیں نہیں ہوتی
جس آنکھ کے پردوں میں نہیں ہے نگہِ پاک!

باقی نہ رہی تیری وہ آئینہ ضمیری!
اے کشتۂ سلطانی و مُلّائی و پیری!

Marfat.com

رباعیات

۱

مری شاخِ امل کا ہے ثمر کیا
تری تقدیر کی مجھ کو خبر کیا
کلی گل کی ہے محتاجِ کشود آج
نسیمِ صبحِ فردا پر نظر کیا!

○

فراغت دے اسے کارِ جہاں سے
کہ چھوٹے ہر نفس کے امتحاں سے
ہوا پیری سے شیطاں کہنہ اندیش
گناہِ تازہ تر لائے کہاں سے!

○

دگرگوں عالمِ شام و سحر کر
جہانِ خشک و تر زیر و زبر کر
رہے تیری خدائی داغ سے پاک
مرے بے ذوق سجدوں سے حذر کر!

Marfat.com

۲

غریبی میں ہوں محسودِ امیری
کہ غیرت مند ہے میری فقیری!
حذر اس فقر و درویشی سے جس نے
مسلماں کو سکھا دی سربزیری!

○

خرد کی تنگ دامانی سے فریاد
تجلّی کی فراوانی سے فریاد
گوارا ہے اسے نظّارۂ غیر
نگہ کی نامسلمانی سے فریاد

Marfat.com

○

کہا اقبال نے شیخ حرم سے
تہِ محرابِ مسجد سو گیا کون؟
ندا مسجد کی دیواروں سے آئی
فرنگی بتکدے میں کھو گیا کون؟

○

کہن ہنگامہ ہائے آرزو سرد
کہ ہے مردِ مسلماں کا لہو سرد
بتوں کو میری لادینی مبارک
کہ ہے آج آتشِ اللہ ہُو سرد!

Marfat.com

○

حدیثِ بندۂ مومن دل آویز
جگر پرخوں، نفس روشن، نگہ تیز!
میسّر ہو کسے دیدار اُس کا
کہ ہے وہ رونقِ محفل کم آمیز!

○

تمیزِ خار و گل سے آشکارا
نسیمِ صبح کی روشن ضمیری!
حفاظت پھول کی ممکن نہیں ہے
اگر کانٹے میں ہو خوئے حریری!

نہ کر ذکرِ فراق و آشنائی
کہ اصلِ زندگی ہے خود نمائی
نہ دریا کا زیاں ہے نے گہر کا
دلِ دریا سے گوہر کی جدائی!

ترے دریا میں طوفاں کیوں نہیں ہے؟
خودی تیری مسلماں کیوں نہیں ہے؟
عبث ہے شکوۂ تقدیرِ یزداں
تو خود تقدیرِ یزداں کیوں نہیں ہے؟

Marfat.com

○

خرد دیکھے اگر دل کی نگہ سے
جہاں روشن ہے نورِ لا الٰہ سے
فقط اک گردشِ شام و سحر ہے
اگر دیکھیں فروغِ مہر و مہ سے!

○

کبھی دریا سے مثلِ موج ابھر کر
کبھی دریا کے سینے میں اُتر کر
کبھی دریا کے ساحل سے گذر کر
مقام اپنی خودی کا فاش تر کر!

Marfat.com

مُلّا زادہ ضیغم لولابی کشمیری کا بیاض

۱

پانی ترے چشموں کا تڑپتا ہوا سیماب!
مرغانِ سحر تیری فضاؤں میں ہیں بیتاب!
اے وادیٔ لولاب!

گر صاحبِ ہنگامہ نہ ہو منبر و محراب!
دیں بندۂ مومن کیلئے موت ہے یا خواب!
اے وادیٔ لولاب!

Marfat.com

ہیں ساز پہ موقوف نواہائے جگرسوز
ڈھیلے ہوں اگر تار تو بیکار ہے مضراب!

اے وادیٔ لولاب!

مُلّا کی نظر نورِ فراست سے ہے خالی
بے سوز ہے میخانۂ صوفی کی مئے ناب!

اے وادیٔ لولاب!

بیدار ہوں دل جس کی فغانِ سحری سے
اس قوم میں مدت سے وہ درویش ہے نایاب!

اے وادیٔ لولاب!

Marfat.com

۲

موت ہے اک سخت تر جس کا غلامی ہے نام
مکر و فنِ خواجگی کاش سمجھتا غلام!
شرعِ ملوکانہ میں جدّتِ احکام دیکھ!
صور کا غوغا حلال، حشر کی لذّت حرام
اے کہ غلامی سے ہے روح تری مضمحل
سینۂ بے سوز میں ڈھونڈ خودی کا مقام

۳

آج وہ کشمیر ہے محکوم و مجبور و فقیر
کل جسے اہلِ نظر کہتے تھے ایرانِ صغیر

Marfat.com

سینۂ افلاک سے اٹھتی ہے آہِ سوزناک
مردِ حق ہوتا ہے جب مرعوبِ سلطان و امیر
کہہ رہا ہے داستاں بیدردیٔ ایّام کی
کوہ کے دامن میں وہ غم خانۂ دہقانِ پیر
آہ یہ قومِ نجیب و چرب دست و تر دماغ
ہے کہاں روزِ مکافات اے خدائے دیرگیر؟

۴

گرم ہو جاتا ہے جب محکوم قوموں کا لہو
تھرتھراتا ہے جہانِ چار سو و رنگ و بو

Marfat.com

پاک ہوتا ہے ظن و تخمیں سے انساں کا ضمیر
کرتا ہے ہر راہ کو روشن چراغِ آرزو
وہ پرانے چاک جن کو عقل سی سکتی نہیں
عشق سیتا ہے انہیں بے سوزن و تارِ رفو
ضربتِ پیہم سے ہو جاتا ہے آخر پاش پاش
حاکمیت کا بتِ سنگیں دل و آئینہ رو

۵

درّاج کی پرواز میں ہے شوکتِ شاہیں
حیرت میں ہے صیّاد یہ شاہیں ہے کہ درّاج!

Marfat.com

ہر قوم کے افکار میں پیدا ہے تلاطم
مشرق میں ہے فردائے قیامت کی نمود آج
فطرت کے تقاضوں سے ہوا حشر پہ مجبور
وہ مردہ کہ تھا بانگِ سرافیل کا محتاج

۶

رندوں کو بھی معلوم ہیں صوفی کے کمالات
ہر چند کہ مشہور نہیں ان کے کرامات
خودگیری و خودداری و گلبانگِ انا الحق
آزاد ہو سالک تو ہیں یہ اس کے مقامات

Marfat.com

محکوم ہو سالک تو یہی اس کا ہمہ اوست
خود مردہ و خود مرقد و خود مرگِ مفاجات!

۷

نکل کر خانقاہوں سے ادا کر رسمِ شبّیری
کہ فقرِ خانقاہی ہے فقط اندوہ و دلگیری
ترے دین و ادب سے آ رہی ہے بوئے رہبانی
یہی ہے مرنے والی امّتوں کا عالمِ پیری
شیاطینِ ملوکیت کی آنکھوں میں ہے وہ جادو
کہ خود نخچیر کے دل میں ہو پیدا ذوقِ نخچیری

Marfat.com

چہ بے پروا گذشتند از نوائے صبحگاہِ من
کہ برد آں شور و مستی از سیہ چشمانِ کشمیری؟

۸

سمجھا لہو کی بوند اگر تو اسے تو خیر
دل آدمی کا ہے فقط اک جذبۂ بلند
گردش مہ و ستارہ کی ہے ناگوار اسے
دل آپ اپنے شام و سحر کا ہے نقش بند
جس خاک کے ضمیر میں ہے آتشِ چنار
ممکن نہیں کہ سرد ہو وہ خاکِ ارجمند

Marfat.com

۹

کھلا جب چمن میں کتب خانۂ گل
نہ کام آیا مُلّا کو علمِ کتابی
متانت شکن تھی ہوائے بہاراں
غزلخواں ہوا پیرکِ اندرابی
کہا لالۂ آتشیں پیرہن نے
کہ اسرارِ جاں کی ہوں میں بے حجابی
سمجھتا ہے جو موت خوابِ لحد کو
نہاں اس کی تعمیر میں ہے خرابی

نہیں زندگی سلسلہ روز و شب کا
نہیں زندگی مستی و نیم خوابی
حیات است در آتشِ خود تپیدن
خوش آں دم کہ ایں نکتہ را باز یابی
اگر ز آتشِ دل شرارے بگیری
تواں کرد زیرِ فلک آفتابی

۱۰

آزاد کی رگ سخت ہے مانندِ رگِ سنگ
محکوم کی رگ نرم ہے مانندِ رگِ تاک

محکوم کا دل مردہ و افسردہ و نومید
آزاد کا دل زندہ و پُرسوز و طرب ناک
آزاد کی دولت دلِ روشن نفسِ گرم
محکوم کا سرمایہ فقط دیدۂ نمناک

محکوم ہے بیگانۂ اخلاص و مروّت
ہرچند کہ منطق کی دلیلوں میں ہے چالاک
ممکن نہیں محکوم ہو آزاد کا ہمدوش
وہ بندۂ افلاک ہے یہ خواجۂ افلاک

Marfat.com

۱۱

تمام عارف و عامی خودی سے بیگانہ!
کوئی بتائے یہ مسجد ہے یا کہ میخانہ!

یہ راز ہم سے چھپایا ہے میر واعظ نے
کہ خود حرم ہے چراغِ حرم کا پروانہ

طلسمِ بے خبری، کافری و دینداری
حدیثِ شیخ و برہمن فسون و افسانہ

نصیبِ خطّہ ہو یارب وہ بندۂ درویش
کہ جس کے فقر میں انداز ہوں کلیمانہ

Marfat.com

چھپے رہیں گے زمانہ کی آنکھ سے کب تک
گہر ہیں آبِ وُلر کے تمام یک دانہ

۱۲

دگرگوں جہاں ان کے زورِ عمل سے
بڑے معرکے زندہ قوموں نے مارے
منجّم کی تقویمِ فردا ہے باطل
گرے آسماں سے پرانے ستارے!
ضمیرِ جہاں اس قدر آتشیں ہے
کہ دریا کی موجوں سے ٹوٹے ستارے!

زمیں کو فراغت نہیں زلزلوں سے
نمایاں ہیں فطرت کے باریک اشارے
ہمالہ کے چشمے ابلتے ہیں کب تک
خضر سوچتا ہے ولر کے کنارے

۱۳

نشاں یہی ہے زمانے میں زندہ قوموں کا
کہ صبح و شام بدلتی ہیں ان کی تقدیریں
کمالِ صدق و مروّت ہے زندگی ان کی
معاف کرتی ہے فطرت بھی ان کی تقصیریں

Marfat.com

قلندرانہ ادائیں سکندرانہ جلال
یہ اُمّتیں ہیں جہاں میں برہنہ شمشیریں
خودی سے مردِ خود آگاہ کا جمال و جلال
کہ یہ کتاب ہے، باقی تمام تفسیریں
شکوہِ عید کا منکر نہیں ہوں میں لیکن
قبولِ حق ہیں فقط مردِ حُر کی تکبیریں
حکیم میری نواؤں کا راز کیا جانے
ورائے عقل ہیں اہلِ جنوں کی تدبیریں

Marfat.com

۱۴

چه کافرانه قمارِ حیات می بازی
که با زمانه بسازی بخود نمی سازی

دگر بمدرسه هائے حرم نمی بینم
دلِ جنید و نگاهِ غزالی و رازی

بحکمِ مفتیٔ اعظم که فطرتِ ازلیست
بدینِ صعوه حرام است کارِ شهبازی

همان فقیهِ ازل گفت جرّه شاهیں را
بآسماں گروی با زمیں نه پردازی

Marfat.com

منم کہ توبہ نہ کردم ز فاش گوئی ہا
ز بیمِ ایں کہ بسلطاں کنند غمّازی

بدستِ مانہ سمرقند و نے بخارا الیت
دعا بگو ز فقیراں بہ ترکِ شیرازی

۱۵

ضمیرِ مغرب ہے تاجرانہ ضمیرِ مشرق ہے راہبانہ
وہاں دگرگوں ہے لحظہ لحظہ یہاں بدلتا نہیں زمانہ

کنارِ دریا خضر نے مجھ سے کہا باندازِ محرمانہ
سکندری ہو قلندری ہو یہ سب طریقے ہیں ساحرانہ

Marfat.com

حریف اپنا سمجھ رہے ہیں مجھے خدایانِ خانقاہی
انہیں یہ ڈر ہے کہ میرے نالوں سے شق نہ ہو سنگِ آستانہ

غلام قوموں کے علم و عرفاں کی ہے یہی رمزِ آشکارا
زمیں اگر تنگ ہے تو کیا ہے فضائے گردوں ہے بے کرانہ

خبر نہیں کیا ہے نام اس کا خدا فریبی کہ خود فریبی
عمل سے فارغ ہوا مسلماں بنا کے تقدیر کا بہانہ

مری اسیری پہ شاخِ گل نے یہ کہہ کے صیاد کو رلایا
کہ ایسے پرسوز نغمہ خواں کا گراں نہ تھا مجھ پہ آشیانہ

Marfat.com

۱۶

حاجت نہیں اے خطۂ گُل شرح و بیاں کی
تصویر ہمارے دلِ پرخوں کی ہے لالہ

تقدیر ہے اک نام مکافاتِ عمل کا
دیتے ہیں یہ پیغام خدایانِ ہمالہ

سرما کی ہواؤں میں ہے عریاں بدن اس کا
دیتا ہے ہنر جس کا امیروں کو دوشالہ

امید نہ رکھ دولتِ دنیا سے وفا کی
رم اس کی طبیعت میں ہے مانندِ غزالہ

Marfat.com

۱۷

خود آگاہی نے سکھلا دی ہے جسکو تن فراموشی
حرام آئی ہے اس مردِ مجاہد پر زرہ پوشی

۱۸

آن عزمِ بلند آور آں سوزِ جگر آور
شمشیرِ پدر خواہی بازوئے پدر آور

۱۹

غریبِ شہر ہوں میں سن تو لے مری فریاد
کہ تیرے سینے میں بھی ہوں قیامتیں آباد

Marfat.com

مری نوائے غم آلود ہے متاعِ عزیز
جہاں میں عام نہیں دولتِ دلِ ناشاد
گلہ ہے مجھکو زمانے کی کورذوقی سے
سمجھتا ہے مری محنت کو محنتِ فرہاد
"صدائے° تیشہ کہ بر سنگ میخورد دگر است
خبر بگیر کہ آوازِ تیشہ و جگر است"

° صدائے تیشہ الخ، یہ شعر مرزا جانجاناں مظہر علیہ الرحمۃ کے مشہور بیاض خریطہ جواہر میں ہے

سر اکبر حیدری صدر اعظم حیدر آباد دکن کے نام

یومِ اقبالؔ کے موقعہ پر توشہ خانۂ حضور نظام کی طرف سے جو
صاحب صدر اعظم کے ماتحت ہے ایکہزار روپیہ کا چیک بطورِ تواضع موصول ہونے پر

تھا یہ اللہ کا فرماں کہ شکوہِ پرویز
دو قلندر کو کہ ہیں اس میں ملوکانہ صفات
مجھ سے فرمایا کہ لے اور شہنشاہی کر
حسنِ تدبیر سے دے آنی و فانی کو ثبات
میں تو اِس بارِ امانت کو اٹھاتا سرِ دوش
کامِ درویش میں ہر تلخ ہے مانندِ نبات

Marfat.com

غیرتِ فقر مگر کر نہ سکی اس کو قبول
جب کہا اس نے یہ ہے میری خدائی کی زکات

حسین احمدؒ

عجم ہنوز نداند رموزِ دیں ورنہ
ز دیوبند حسین احمدؒ ایں چہ بوالعجبی است!
سرود بر سرِ منبر کہ ملّت از وطن است
چہ بے خبر ز مقامِ محمدِؐ عربی است!
بمصطفیٰؐ برساں خویش را کہ دیں ہمہ اوست
اگر بہ او نرسیدی تمام بولہبی است!

Marfat.com

حضرتِ انسان

جہاں میں دانش و بینش کی ہے کس درجہ ارزانی!
کوئی شے چھپ نہیں سکتی کہ یہ عالم ہے نورانی
کوئی دیکھے تو ہے باریک فطرت کا حجاب اتنا
نمایاں ہیں فرشتوں کے تبسم ہائے پنہانی!
یہ دنیا دعوتِ دیدار ہے فرزندِ آدم کو
کہ ہر مستور کو بخشا گیا ہے ذوقِ عریانی
یہی فرزندِ آدم ہے کہ جسکے اشکِ خونیں سے
کیا ہے حضرتِ یزداں نے دریاؤں کو طوفانی!

فلک کو کیا خبر یہ خاکداں کس کا نشیمن ہے
غرض انجم سے ہے کس کے شبستاں کی نگہبانی
اگر مقصودِ کُل میں ہوں تو مجھ سے ماورا کیا ہے؟
مرے ہنگامہ ہائے نو بہ نو کی انتہا کیا ہے؟

(عبدالمجید پروین رقم)

Marfat.com

کپور آرٹ پرنٹنگ ورکس ایبٹ روڈ لاہور میں باہتمام لالہ گورانڈتا مل کپور چھپی

اور جاوید منزل میو روڈ لاہور سے جاوید اقبال نے شائع کی

Marfat.com

Marfat.com